

عنوان دوره آموزشی

روش های شناسایی و ماندگاری اجتماع محلی

مدرسین:
حبیب جباری
داود حسن زاده

شیراز - 29 آذرماه 91

محققان همراه اندیشه (مهن)

شش گونه تعصب مصلحان روستایی

- جهت گیری آمایشی (کنار جاده ؛ مسیر اصلی)
- جهت گیری طرحی
- جهت گیری شخصی
- جهت گیری فصول خشک
- جهت گیری دیلماتیک
- جهت گیری حرفه ای (توجه به موضوعات مورد
علاقه)

پیامدهای جهت گیری های متعصبانه بیرونی ها

- برداشت های اشتباه از وضعیت اجتماع
- برنامه ریزی های نامربوط و ناسازگار با اجتماع
- ادراک متفاوت از توسعه و تشدید تسلط بیرونی ها
- شکاف عمیق بین بیرونی ها و اجتماع

1- بحث آغازین

◻ تقدیر و تشکر

◻ معارفه

◻ تعریف مشارکتی انتظارات از کارگاه

◻ مرور کلی مباحث کارگاه و تفاهم جمعی در مورد اولویت

بندی مباحث

◻ تفاهم در مورد اصول کارگاه

بحث گروهی در مورد:

آشنایی با اعضای کارگاه

تبیین موضوع کارگاه

انتظارات شهرداران از کارگاه

جمع بندی انتظارات

انتظارات و دستاوردهای دوره

(منظور نوع مهارت، دانش و یا آمادگی که شرکت کننده کسب می کند)

1 - آگاهی به تفاوت ها و اهمیت روش شناسی جامعه محلی

2 - آگاهی به حساسیت مهارت های برقراری ارتباط و تعامل سازنده با جوامع محلی

3 - آگاهی به مسایل و پیامدهای ناپایداری جوامع محلی

4 - شناخت ابعاد و شاخص های پایداری جوامع محلی

اصول کارگاه

الف) اصول عمومی

موبایل ها خاموش
مشغله های کاری و زندگی فراموش
حضور مستمر
مشارکت فعال در مباحث
پرهیز از بحث دو طرفه

ب) اصول خاص اداره کارگروهها

تعریف نقش ها و مسولیت ها در گروه :
هماهنگ کننده، دبیر و سخنگو
تعیین روش مناسب برای گفتگو: نوبتی و آزاد

فهرست عناوین

1- بیان مسأله

2- مبانی تجربی و مفهومی اجتماع محوری

3- مفهوم و رویکردهای اجتماع محلی

4- برنامه ریزی اجتماع محور

5- روش های شناسایی و کار با اجتماع محلی

6- مفهوم، ابعاد و شاخص های ماندگاری و پایداری اجتماع محلی

7- ذکر نمونه های عملیاتی پروژه های اجتماع محور

8- ارائه کار عملی پروژه اجتماع محور

1- بیان مساله

- منظور از پایداری در مقوله شهری چیست؟
- اجتماع محوری / محله محوری با پایداری چه نسبتی دارد؟
- پیامدهای توسعه در رویکردهای دیگر چه بوده است که اجتماع محوری پیش کشیده شد؟
- روشهای شناسایی اجتماع کدامند؟
- اجتماع پایدار چیست؟ (ابعاد و شاخص ها)
- چرا باید به پایداری اجتماع پرداخت؟ عوامل و پیامدهای ناپایداری اجتماع کدامند؟
- مدیریت شهری و طرح های توسعه شهری چگونه باعث ناپایداری جوامع محلی می شوند؟
- چگونه می توان به اجتماعات و جوامع محلی پایدار دست یافت؟
- شهرداریها چرا ناگزیر از توجه و در دستور کار قرار دادن پایداری اجتماعات محلی هستند؟
- شهرداریها برای پایداری اجتماعات محلی چه سیاست هایی را در پیش بگیرند؟
- شهرداران استان فارس در این زمینه چه تجربیات و درس های آموخته دارند؟

2 - مبانی تجربی و مفهومی اجتماع محوری

1-2) سابقه و ضرورت

سابقه طولانی اشکال متنوع توسعه مبتنی بر اجتماع
(1) جنبش تعاونی در کشورهای در حال توسعه
(2) روستای خوداتکای گاندی و توسعه کوچک مقیاس
(3) آموزش ستمدیدگان فریره از دیدگاه چپ رادیکال: مفهوم کنش
گفتمانی و کنش انقلابی: ستمدیدگان نیازمند اتحاد و یکپارچگی
برای یافتن راهی برای بهبودی بدبختی خود هستند.

◀ : موج اول توسعه مشارکتی (مشارکت در پروژه های
توسعه) تلاش کشورهای در حال توسعه برای جذب کمک های بین
المللی در قالب اجرای مجموعه ای از پروژه ها

1-2) سابقه و ضرورت

موج دوم

نقد توسعه های بزرگ مقیاس (Big Development): اواسط دهه 1980

اعتقاد به اینکه توسعه های بزرگ (بیشتر بزرگ مقیاس برنامه های توسعه ایی آغاز شده توسط دولت از مدرسه سازی تا بهداشت، اعتبار تا نظام های آبیاری فقیرانه اجرا شده اند این پروژه ها اثرات منفی عمده زیست محیطی و فقر داشته و به استفاده مفرط و اتلاف منابع عمومی دامن زده اند.

باززنده شدن علاقه به مفهوم مدیریت محلی منابع و تصمیمات و ورود ذینفع ها و بازیگران جدید به عرصه های توسعه

1-2) سابقه و ضرورت

موج سوم توسعه مشارکتی:
- در اثر جنبش توسعه مشارکتی چمبرز/مباحث توسعه
پایدار/رهیافت قابلیت/توسعه اجتماعی/توسعه انسانی
حق مدار/حکمرانی خوب/جهانی شدن وجهانی محلی شدن
مشارکت به عنوان عنصر اساسی توانمندسازی
ضرورت تغییر و اصلاح ساختارها برای مشارکت موثر
توجه به توانمندسازی
تغییرکانون توجه توسعه از بهبود مادی به رهیافت فراگیر
قابلیتی

شمولیت وادغام اجتماعی
اجتماعات بخشی از حکمرانی خوب هستند زیرا آنها با
مسایل معینی مواجه می شوند که افراد به تنهایی یا بواسطه بازارها
و حکومت ها نمی توانند با آنها مواجه شوند.

2-2 - سیر تحول دیدگاه‌های توسعه ای

عصر / دوره	مرحله	توجیه	روش ها
دهه 1940 - 1950	توسعه اجتماع (دوره استعماری)	توسعه مستلزم مشارکت و خود اتکایی است. نیاز به اجتماعات روستایی پایدار مشارکت در هزینه ها، مشارکت بعنوان یک تعهد شهروندی، شهروندی در اجتماعات همگن شکل میگیرد.	نمایش روستایی، آموزش بزرگسالان، گسترش آموزش، نهاد سازی، آموزش رهبری، پروژه های توسعه محلی
دهه 1960	توسعه اجتماع (بعد از استعمار)	همانند بالا، به همراه توسعه هژمونی دولیت، مدیریت جامعه روستایی، اقتصاد اخلاقی نفوذ دولت	به همراه بهداشت و آموزش همانند بالا،
	مشارکت سیاسی	منبع تقویت نظام سیاسی در روش های نوین، مشکل آموزش سیاسی، حق و تعهد شهروندان	رای دادن، مبارزه، عضویت، جذب سیاسی
دهه 1970	مشارکت رهایی بخش الهیات رستگاری و آزادی	تحلیل و مخالفت یا ساختار های ضالمانه از طریق دخالت موثر با گروه های فقیر، کنش اجتماعی همانند بالا،	تحقیق کنش مشارکتی (PAR)، خود آگاهی، آموزش مردمی، شکل دهی به اجتماعات مسیحی، آموزش برای دگرگونی
دهه 1970 - 1995	توسعه ای دیگر	مشارکت بعنوان عکس العملی بر طرد، نقد و مسیح توسعه مسلط، فرض گزینه ها، مشارکت بعنوان حق شهروندی، شهروندی بعنوان هدف اصلی توسعه دیگر	جامعه مدنی قوی، جنبش اجتماعی، گروه های خودیار، متعاقبا دولت فراگیر
دهه 1980 تاکنون	توده گرایی	شکست پروژه ها و برنامه ریزی از بالا به پایین، مشارکت مستلزم توانمندسازی افراد، کسب دانش افراد بومی، تضمین پایداری و کارایی مداخلات	مشارکتی: ارزیابی روستایی، آموزش و اقدام، پایش و ارزشیابی، ارزیابی فقر پروژه های سازمان های غیردولتی توسعه ایی
اواسط دهه 1990 تاکنون	سرمایه اجتماعی	مشارکت در شبکه های انجمن های مبتنی بر اعتماد، پایه ای برای تحکیم جامعه مدنی، تدارک پایه ای برای رشد اقتصادی	نهاد سازی محلی، ایجاد محیط مساعد
اواخر دهه 1990 تاکنون	مشارکت شهروندان	نزدیکی مشارکت اجتماعی و سیاسی، تعمیم روشهای مشارکتی، از مشارکت پروژه به تاثیر گذاری سیاسی	اداره مشارکتی امور، شراکت دولتی مدنی، تمرکز زدایی، بودجه ریزی مشارکتی، شنیدن صدای شهروندان

3-2) اصول اجتماع محوری

- 1) مقیاس توسعه اجتماع محوری به اندازه کافی کوچک است تا امکان مشارکت افراد اجتماع را فراهم می کند و دخالت مردم سالارانه افراد در موضوعاتی که زندگی آنان را متاثر می سازد تسهیل می کند
- 2) در فرایند اجتماع محور افراد و گروهها برای طلب و دفاع از حقوق انسانی شان توانمندی شوند.
- 3) این فرایند طرز تلقی ها و شرایط تبعیض آمیز و طردکننده را به چالش می کشد.
- 4) توسعه اجتماع محور فرایند شناختی، مهارت افزایی و تجربه اندوزی است
- 5) بر بهبود کیفیت های زندگی متمرکز است و زیرساخت های بخش اجتماع را ایجاد و تقویت می کند.

3-2) اصول اجتماع محوری

- 6) توسعه اجتماع محور جمعی است به این معنی که از افراد و گروهها برای درگیری در عمل جمعی حمایت می کند .
- 7) توسعه اجتماع محور، مشارکتی است :افراد به طور فعالانه در تعریف ،برنامه ریزی و اتخاذ ابتکارات برای پاسخ به مسایل سلامتی ،اجتماعی -اقتصادی و سیاسی درگیری می شوند
- 8) مقتدر ساز است: بمنظور ایجاد و تقویت ساختارهای تسهیل کننده مشارکت و دخالت اصیل افراد و گروهها ،برای تاثیرگذاری بربخشی از قدرت کمک می کند.
- 9) اهمیت ایجاد شبکه های حمایت های اجتماعی رسمی و غیر رسمی را پذیرفته و در این مسیر فعال می شود.
- 10) متعهد به برابری و تنوع قومی است .

4-2) محله گرایی رویکرد نوین در شهرسازی

(مستخرج از : مدنی پور، علی : فضاهای عمومی و خصوصی شهر ، 1389، فصل پنجم : فضای جمعی در محله صص 161 الی 190)

ردیف	اهداف و رهیافت ها	ابعاد
1	محله گرایی به مثابه شکل شهر سازگار با محیط زیست به منظور ایجاد شکل های پایدار شهری و شهر سبز	<p>-افزایش آگاهی نسبت به محیط (آگاهی به همیت محیط طبیعی در زندگی انسانی و نیز اثرات تخریب محیط طبیعی)</p> <p>-کاهش وابستگی به خودرو در طراحی های شهری</p> <p>-جلوگیری از ساخت و سازهای با تراکم کم و ترغیب شهر فشرده تمرکز فعالیتها و توسعه منسجم بواسطه ارائه و گسترش تسهیلات حمل و نقل شهری عمومی</p> <p>-تشویق مجتمع های زیستی کوچک با امکان پیاده روی در آنها و ایجاد محله های شهری کم و بیش خودکفاء</p>
2	محله گرایی به عنوان ابزاری برای مدیریت شهری (هم مدیریت امرانه و هم مدیریت مشارکتی)	<p>-محله به عنوان کوچکترین واحد برنامه ریزی شهری و بلافصل ترین به مردم</p> <p>-محله به عنوان واحدی برای جداسازی عملکردی همانند جداسازی زون های صنعتی، تجاری و مسکونی</p> <p>-محله به مثابه تلاشی برای کنترل شکل کلی شهر</p> <p>-جابجایی های اجباری محله ای ناشی از اجرای طرح های توسعه شهری و ایجاد محله های جدید</p>

4-2) محله گرایی رویکرد نوین در شهرسازی

ردیف	اهداف و رهیافت ها	ابعاد
3	<ul style="list-style-type: none"> - محله گرایی جدید - وسیله ای برای فعالیت بازار آزاد 	<p>کالایی شدن فضاهای شهری و برخورد کالایی با آنها تمایز و تفاوت‌های اجتماعی بر مبنای بازار زمین و مسکن شکل گیری محله های محصور شده ثروتمندان و مستمندان</p>
4	<ul style="list-style-type: none"> - محله گرایی به مثابه چارچوبی برای یکپارچگی اجتماعی 	<p>پیامدهای اجتماعی موج اول انقلاب صنعتی و انقطاع در روند جوامع روستایی و کشاورزی ریشه کن شدن افراد از روستاها و گمنام شدن در شهرهای بزرگ استتار در خیابان ها و فضاهای عمومی شهری شلوغ در مقابل نقش آشکارسازی و کنترلی فضاهای عمومی محله ای ضرورت بازتعریف روابط اجتماعی از هم پاشیده و ایجاد اشکال جدیدی از انسجام اجتماعی ضرورت ارائه راه حل های فضایی به مساله در قالب محله گرایی جدید و اجتماع سازی جدید.</p>
5	<ul style="list-style-type: none"> - محله گرایی به مثابه وسیله ای برای تمایز و تشخیص 	<p>محله ها به عنوان ابزاری برای جداسازی و هویت یابی فردی، مکانی و محله ایی محله به عنوان ابزاری برای تمایز کالاهای عرضه شده توسط سازندگان</p>

3 - مفهوم و رویکردهای اجتماع محلی

1-3 - مفهوم اجتماع

اجتماع گروهی از افراد است که با هم دیگر در یک ناحیه محلی جغرافیایی زندگی و کار می کنند و به این ناحیه تعلق اجتماعی پیدا کرده اند.

مقیاس اجتماع از منظر سیاسی - اداری نوعا با روستا یا واحدهای همسایگی و محله ایی همراه است، از منظر جغرافیایی با سکونتگاه (روستا یا محله) همپراز است و از منظر اجتماعی تعامل اجتماعی، پیوندهای مشترک و با روابط چهره به چهره ملازم است.

اجتماع اغلب توأم با شبکه های رسمی و غیررسمی اجتماعی و سازمان های اجتماع محلی است این واژه در برگیرنده اجتماعات جغرافیایی و اجتماع منافع است. مفهوم اجتماع ضرورتا شامل همگنی نیست و احتمالا در اجتماع، منافع رقابتی و تضادی وجود دارد.

1-3 - مفهوم اجتماع

بمیش (Beamish 1995) از اجتماع سه تعریف زیر را ارائه می دهد:

- مکان فیزیکی همانند شهر کوچک، شهر یا محله
- گروه اجتماع به هر اندازه ای که در علایق مشترک سهیم اند خواه این علایق اجتماعی، حرفه ای یا شغلی و یا مذهبی باشد.
- احساس تعلق یا چسبندگی (belonging or attachment) و سهیم شدن در برخی امور مشترک (Internet Community: 2005: 25).
- "اجتماع مکانی_محلی" (Local Community of place یا Community of interest) و "اجتماع منافع و علایق" (Community of interest)
- جورج هیلری وجوه مشترک بررسی نمود تعریف از اجتماع ؛ (1) یک گستره جغرافیایی ، (2) پیوندهای مشترک ، (3) تعامل اجتماعی

تعریف اجتماع

اجتماع منافع وعلايق
(همانند اجتماع گروهی از
خانوارهای زن سرپرست)

اجتماع مکانی
(همانند یک یا چند روستا
ومحله یا بلوک وخیابانی درشهر)

اجتماع مکانی منافع وعلايق (همانند خانوارهای زن سرپرست
ساکن درمکان مشخص که امکان جمع شدن آنها درکنار هم
ومشارکت بی واسطه وواقعی وموثرشان درفعالیت گروهی میسر گردد)

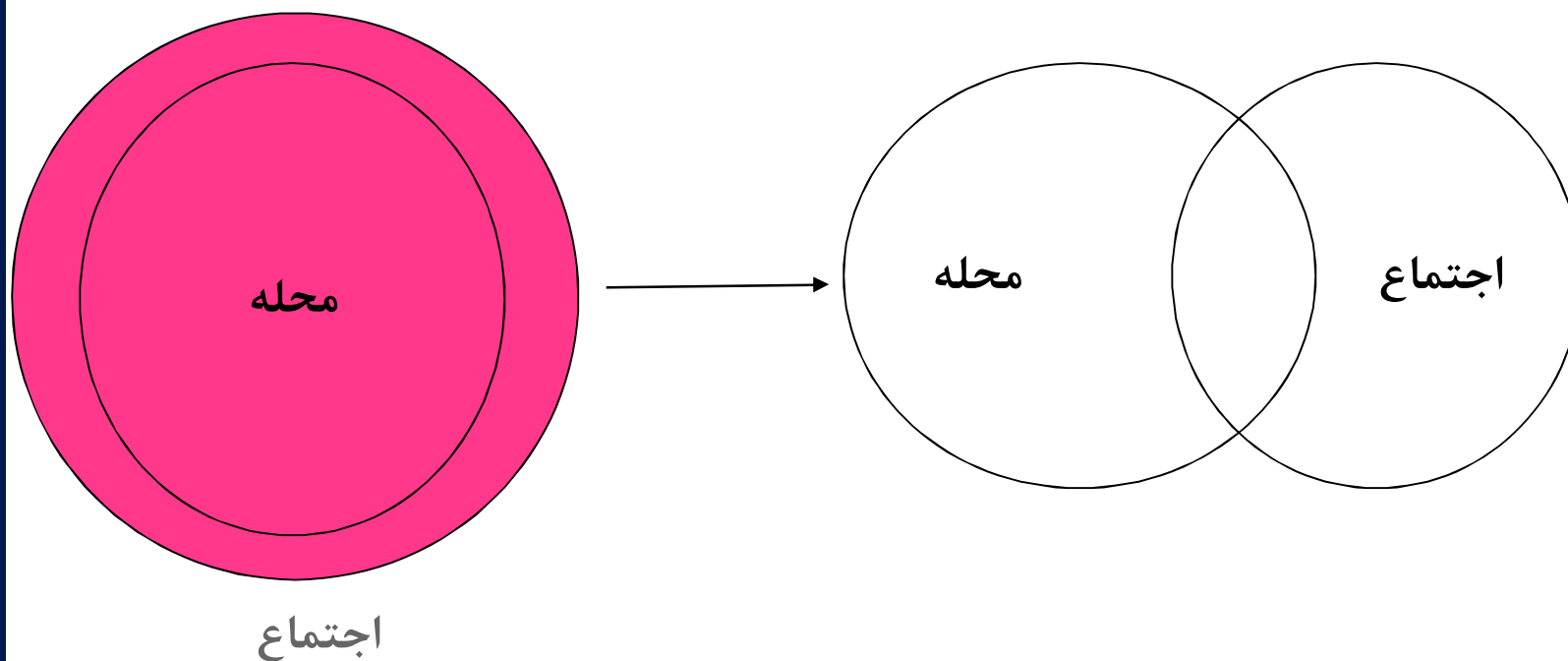

2-3 - مفهوم اجتماع محلی

- اجتماع یا محله ؟
- در برنامه ریزی معمولاً اجتماع محلی مترادف با محله استفاده شده است
- **کلر (Keller, 1968):** محله مکانی با مرزهای فیزیکی و عادی است.
- **موریس و هس (Morris and Hess, 1975):** محله از اجتماع مکان و مردم با حس مشترک در یک محدوده ای که به سهولت برای مردم قابل تردد باشد شکل می گیرد.
- محله در شهرسازی امروزی با طرح واحد همسایگی **کلرنس پری (1926)** شهرت یافته است.
- محله در طرح واحدهای همسایگی: کاربریهای اختصاصی مانند مدرسه ابتدایی در مرکز محله توأم با چند مغازه و زمین بازی و ورزشی در فاصله مناسب دسترسی (پیاده) برای کل محلات و یک واحد مذهبی و سالن اجتماعات و استخر شنا برای محلات پردرآمد و یک موزه و تئاتر برای محلات پرتراکم شهری سعی در ارتقای کیفیت زندگی شهری داشت (وزین، 1378:140).
- **دکتر حسین شکویی (1365):** محله از خانه های مجاور در یک فضای جغرافیایی خاص تشکیل شده بوجود آمده و خانواده ها نسبت به محله مسکونی همان احساس خانه مسکونی خود را دارند و با ورود با آن خود را در یک محیط آشنا و خودی مثل خانه روبه رو می بینند.

2-3 - مفهوم اجتماع محلی (اشتراک محله و اجتماع)

وجه اشتراک محله و اجتماع محلی

- محله **Neighbourhood** یک مفهوم فضایی است که به معنای واحد جغرافیایی که در آن و مقتضیات توأم با آن ساکنان سهیم اند.
- محله واحد فرعی ناحیه بزرگتر و اغلب واحد اولیه مسکونی محسوب می شود.
- هوارد هالمن معتقد است محله یک سرزمین محدودی است در درون ناحیه شهری بزرگتر، جایی که افراد در آن سکونت دارند و با هم تعامل اجتماعی برقرار می کنند (Halma, 1998:13).
- محله، اندازه کوچک مقیاسی را برای کنترل کارآمد ارائه می کند و فوائد اجتماعی معینی را نیز در بر دارد. بر این پایه است که محله یک حوزه عینی و قابل تعریف شهری می گردد، یعنی سرزمینی با محدوده روشن یا دارای مرزهای صریح، خوشه‌ایی از خیابانها و حوزه خدماتی که شبکه اجتماعی ایجاد می کند (Kallus, 2006: 817).
- در شکل بندی محله، به عنوان نواحی متمایز در درون واحدهای فضایی وسیعتر شهر توصیف می شوند که به زیرمجموعه هایی تقسیم می شوند. تمایزات واحدهای محله از سایر محدوده‌های جغرافیایی، از هویت اجتماعی و فرهنگی ساکنان آن نشأت می گیرد.
- در متن شهری محله اغلب به عنوان واحد اولیه همبستگی بالفعل و بالقوه و به هم پیوستگی اجتماعی تلقی می شود.

دیدگاه مشترک در تعریف اجتماع محلی

§ دو معیار مشترک در تعریف اجتماع محلی:

الف) نزدیکی و مجاورت مکانی = **بعنوان معیار کالبدی**

ب) ارتباط و تماس های اجتماعی بین ساکنین = **بعنوان معیار اجتماعی**

اندازه اجتماع محلی

- محله در مفهوم عملکرد سیاسی؛ محله باید به اندازه ای بزرگ باشد (بالای 100,000 نفر) تا بتواند از منابع گروهی خود دفاع کند (جین جکوبز).
- استقلال سیاسی و اقتصادی شهرها در گرو محلات با جمعیت 2000 الی 10,000 نفر است چرا که در چنین جوامعی تصمیم سازی گروهی مؤثرتر و فاصله ی میان شهروندان و حکومت کاهش می یابد (کریستوفر الکساندر).
- محله فیزیکی: طرفداران این نظریه (مثل لیون کریر) اندازه محله را در جمعیت و سهولت دسترسی پیاده مردم از حاشیه به مرکز تلقی می کنند (12,000 نفر).
- کلرنس پری محله را با عناصر اصلی یعنی با جمعیت 5000 نفر یا 1000 خانوار و فاصله مرکز محله تا حاشیه را 400-800 متر معین کرده اند.
- اندازه هر واحد همسایگی تعداد خانواده هایی است که حد نصاب دانش آموزان مدرسه را تأمین می کند (رضویان، 1381:41).

3-3 - توسعه اجتماع محور

– فرایندی که بواسطه آن شهروندان در فرایند تغییر و بهبود اجتماع خود **مشارکت فعالانه و موثر** دارند.

مفهوم مشارکت : سه عنصر اساسی تعریف

1) درگیری ذهنی و عاطفی : خود درگیر نه صرفا کاردرگیر و کوششهای بدنی .

2) انگیزش برای یاری دادن : پس مشارکت یکی از انواع یاریگری است و راه مشارکت از موافقت جداست زیرا در موافقت ، موافقت کننده یاری ویژه ای نمی کند در حالیکه در مشارکت شخص این فرصت را می یابد که از قابلیتها ، ابتکارات و آفرینندگی خود برای برای دستیابی به هدفهای گروهی استفاده نماید. مشارکت یک داد و ستد اجتماعی دو سویه است نه روش قبولاندن اندیشه های مسوولان بالادست .

3) پذیرش مسوولیت و درگیری فعالانه در فرایند آن . در واقع مشارکت هنگامی تحقق می یابد که بی تفاوتی و بی مسوولیتی جای خود را به احساس وابستگی ، هم سرنوشتی و مسئولیت بدهد.

ارزش های بنیادین مشارکت

راه دادن مردم به نظارت بر سرنوشت خویش
سهیم کردن مردم در قدرت و اختیار
باز گشودن فرصتهای پیشرفت به روی مردم “ رده های زیرین جامعه “

با توجه به این ارزش ها مشارکت می کوشد:

۱. شنیدن صدای دیگران را آسان سازد
۲. احساس مالکیت (چه مالکیت اندیشه ، چه فرآورده) و مسئولیت را فراهم گرداند.
۳. حاشیه نشینی را از میان بردارد
۴. ناتوانان را نیرومند سازد
۵. فرهنگ سکوت را در هم می شکند (سخن گفتن است که انسان را انسان می کند).

عنصر مشارکت در رویکرد اجتماع محوری (فرد بان ار نشتاين)

سطوح مشارکت	مرحله	پله های مشارکت
سطح عدم مشارکت	۱	دستکاری و عوام فريبی (Manipulation)
	۲	درمان (Therapy)
سطح مساوات طلبی نمایشی (مشارکت جزئی)	۳	اطلاع رسانی (Informing)
	۴	مشاوره (Consultation)
	۵	تسکین بخشیدن (Placation)
سطح قدرت [اقتدار] شهروندی	۶	شراکت (Partnership)
	۷	قدرت تفویض شده (Delegated power)
	۸	اختیار شهروندان (Citizen control)

مقایسه اجتماع گرایی سنتی و فراستانی

مقوله	اجتماع گرایی سنتی	اجتماع گرایی فراستانی
فرد و جمع	نهی هویت و حقوق فردی و تکیه بر ارزش جمعی و هویت جمعی	تقدس فرد و تاکید بر تعادل حقوق فردی و ارزش و هویت جمعی
دامنه اجتماع	کوچک و محدود همانند خانواده، اجتماع روستایی و محله شهری	فرا روی از اجتماعات کوچک و اجتماعات مکانی
روابط اجتماعی	مبتنی بر احساس، صمیمیت و عاطفه	مبتنی بر صمیمیت و مابه عوض
مشارکت	به مثابه وظیفه و تکلیف	به مثابه حق و مسوولیت
عضویت در اجتماع	برخوردار از ارزش ذاتی	برخوردار از ارزش ذاتی
ارزش ها	وابستگی ارزش ها به اجتماع	وابستگی ارزش ها به اجتماع
نوع همبستگی	همبستگی مکانیکی	همبستگی ارگانیکی
برخورد با مساله	مسوولیت اعضای اجتماع بلافصل	مسوولیت جمعی (افراد، خانواده ها، اجتماع، جامعه وسیع تر شامل دولت و جامعه مدنی)
رویکرد به دولت	پرهیز و دوری از دولت	پذیرش مسوولیت و اهمیت پرورشگری دولت
رویکرد به اجتماع	گذشته گرا و شیفته اجتماع خوب گذشته	آینده گرا و تلاش برای ساختن اجتماع در آینده

مقایسه تفصیلی پارادایم های سه گانه برنامه ریزی

پارادایم سوم ۱۹۸۰ به بعد	پارادایم دوم ۱۹۶۰ - ۱۹۸۰	پارادایم اول ۱۹۲۰ - ۱۹۶۰	پارادایم ها رویکردها	
مشارکتی (دموکراتیک)	جامع	بخشی - کالبدی	تکنوکراتیک	۱ برنامه
اقتصاد سیاسی	تکنوکراتیک	اصلاح اجتماعی	داناى كل	۲ برنامه ریزی
بسیج اجتماعی	هدایت اجتماعی	مشاور خردمند	نظام های اقتصادی - اجتماعی	۳ برنامه ریز
تسهیل گر آینده شناس	داناى كل طراح سیستم	بخش اقتصادی - کالبد	شهر و روستا	۴ آماج برنامه
فضاها (محیط، انسان، فعالیت) اجتماعات	همه سیستمها	همه بخشها همه سکونتگاهها	تحلیل سیاستها	۵ دامنه برنامه
موضوع محور اجتماع محور	تحلیل سیاستها	تأملی، کارشناسی	تأملی، کارشناسی	۶ فرآیند تهیه برنامه
گفت و گو و یادگیری اجتماعی	تأملی - کارشناسی	متمرکز - ملی	متمرکز - ملی	۷ روش شناسی
گفت و گویی - مشارکتی	ملی - منطقه‌ای	سلسله مراتبی - پیش اندیشیده	انعطاف پذیر	۸ سطح برنامه
فراملی، ملی، محلی	سلسله مراتبی پیش اندیشیده حساس به بازخورد	فرآیند اجرای برنامه		۹
شبکه‌های تدریج‌گرا و انعطاف پذیر				

گونه های توسعه اجتماع محلی

توسعه محلی سنتی	ABCD توسعه محلی دارای مینا
بالا به پایین، خارج از اجتماع	درونی
ضعف ها، کمبود ها و نیاز ها	نقاط قوت/دارایی ها و محرومیت ها
ناتوانی ها	توانایی ها ، ظرفیت ها
تدارک فردی	همیاری، مناسبت ها ، شبکه ها
مصرف کنندگان خدمات	تولید کنندگان خدمات
وابسته به حرفه ای های خارج از اجتماع	اهمیت ابتکارات اجتماع و روابط آن

4-3) اجتماع محوری در قوانین کشوری و اسناد فرادست شهری

اجتماع محوری در برنامه های توسعه (قانون برنامه چهارم توسعه)

فصل هشتم - ارتقاء امنیت انسانی و عدالت اجتماعی

ماده 95 - دولت مکلف است به منظور استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابریهای اجتماعی و اقتصادی، کاهش فاصله دهکهای درآمدی و توزیع عادلانه درآمد در کشور و نیز کاهش فقر و محرومیت و توانمندسازی فقرا، از طریق تخصیص کارآمد و هدفمند منابع تأمین اجتماعی و یارانه‌ای پرداختی، برنامه‌های جامع فقرزدایی و عدالت اجتماعی را با محورهای ذیل تهیه و به اجرا بگذارد و ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون، نسبت به بازنگری مقررات و همچنین تهیه لوایح برای تحقق سیاستهای ذیل اقدام نماید:

الف - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین اجتماعی، در ابعاد جامعیت - فراگیری و اثربخشی.

ب - اعمال سیاستهای مالیاتی، با هدف باز توزیع عادلانه درآمدها.

ج - تعیین خط فقر و تبیین برنامه‌های توانمندسازی متناسب و ساماندهی نظام خدمات حمایتیهای اجتماعی، برای پوشش کامل جمعیت زیر خط فقر مطلق و نظام تأمین اجتماعی، برای پوشش جمعیت بین خط فقر مطلق و خط فقر نسبی و پیگیری و ثبت مستمر آثار برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی بر وضعیت خط فقر، جمعیت زیر خط فقر، همچنین میزان درآمد سه دهک پائین درآمدی و شکاف فقر و جبران آثار برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی به سه دهک پائین درآمدی از طریق افزایش قدرت خرید آنان.

دولت موظف است کلیه خانوارهای زیر خط فقر مطلق را حداکثر تا پایان سال دوم برنامه به صورت کامل توسط دستگاهها و نهادهای متولی نظام تأمین اجتماعی شناسائی و تحت پوشش قرار دهد.

د - طراحی برنامه‌های ویژه اشتغال، توانمندسازی جلب مشارکتهای اجتماعی آموزش مهارتهای شغلی و مهارتهای زندگی، به ویژه برای جمعیتهای سه دهک پائین درآمدی در کشور.

هـ - ارتقاء مشارکت نهادهای غیردولتی و مؤسسات خیریه، در برنامه‌های فقرزدایی و شناسائی کودکان یتیم و خانواده‌های زیر خط فقر، در کلیه مناطق کشور توسط مدیریت‌های منطقه‌ای و اعمال حمایتیهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی برای افراد یادشده توسط آنان و دستگاهها و نهادهای مسؤول در نظام تأمین اجتماعی.

و - امکان تأمین غذای سالم و کافی در راستای سبد مطلوب غذایی و تضمین خدمات بهداشتی، درمانی و توانبخشی رایگان و تأمین مسکن ارزان قیمت، همچنین حصول اطمینان از قرار گرفتن جمعیت کمتر از هجده سال تحت پوشش آموزش عمومی رایگان برای خانوارهای واقع در سه دهک پائین درآمدی، از طریق جابه‌جائی و تخصیص کارآمد منابع یارانه‌ها.

ز - فراهم کردن حمایتیهای حقوقی، مشاوره‌های اجتماعی و مددکاری، برای دفاع از حقوق فردی، خانوادگی و اجتماعی فقرا.

ح - اتخاذ رویکرد توانمندسازی و مشارکت محلی، براساس الگوی نیازهای اساسی توسعه و تشخیص نیاز توسط جوامع محلی برای ارائه خدمات اجتماعی، از طریق نظام انگیزشی برای پروژه‌های عمرانی کوچک، متناسب با ظرفیتهای محلی - از طریق اعمال موارد فوق در سطوح محلی و با جلب مشارکتهای عمومی.

ط - طراحی روشهای لازم برای افزایش بهره‌وری و درآمد روستائیان و عشایر ایجاد فرصتهای اشتغال به ویژه در دوره‌های زمانی خارج از فصول

کاشت و برداشت با رویکرد مشارکت روستائیان و عشایر، با حمایت از صندوق قرض الحسنه توسعه اشتغال روستائی و صندوق اشتغال نیازمندان.

4-3) اجتماع محوری در قوانین کشوری و اسناد فرادست شهری

اجتماع محوری در برنامه های توسعه (قانون برنامه پنجم توسعه)

فصل حمایتی و توانمندسازی

ماده 39- به منظور توانمندسازی افراد و گروههای نیازمند به ویژه زنان سرپرست خانوار و معلولان نیازمند با تأکید بر **برنامه های اجتماع محور** و خانواده محور، با استفاده از منابع بودجه عمومی دولت و کمکهای مردمی اقدامات زیر توسط دولت انجام می شود:

الف - طراحی نظام سطح بندی خدمات حمایتی و توانمندسازی متناسب با شرایط بومی، منطقه ای و گروههای هدف حداکثر تا پایان سال اول برنامه و فراهم نمودن ظرفیتهای لازم برای استقرار نظام مذکور در طول برنامه

ب - اجرای برنامه های توانمندسازی حداقل سالانه ده درصد (10%) خانوارهای تحت پوشش دستگاههای حمایتی به استثناء سالمندان و معلولین ذهنی، توانمندشده و خروج آنان از پوشش حمایتی مستقیم

ج - تأمین حق سرانه بیمه اجتماعی زنان سرپرست خانوار نیازمند، افراد بی سرپرست و معلولین نیازمند در طول سالهای اجرای برنامه

د - معافیت افراد تحت پوشش سازمانها و نهادهای حمایتی از پرداخت هزینه های صدور پروانه ساختمانی، عوارض شهرداری و هزینه های انشعاب آب، فاضلاب، برق و گاز برای کلیه واحدهای مسکونی اختصاص یافته به آنها فقط برای یک بار

4-3) اجتماع محوری در قوانین کشوری و اسناد فرادست شهری

بخشی از راهبردهای طرح جامع تهران (مصوب 1386)

تثبیت جمعیت و توسعه اجتماعی تهران

- کنترل میزان جمعیت شهر در حد 6/8 میلیون نفر در آینده (حداکثر ظرفیت جمعیتی تهران با فرض تأمین حداقل فضاهای عمومی و خدماتی)
- ساماندهی به اسکان جمعیت در شهرهای جدید و اقماری پیرامون تهران با بهبود وضعیت این کانون-ها
- ارتقاء کیفیت سکونت در تهران با تأمین خدمات پشتیبان سکونت، زیرساخت-ها و ایمنی ساختمان-ها
- اجتناب از انفعال و تسلیم کالبد شهر به گرایش-های حاکم بر اسکان جمعیت به زیان تنزل کیفیت زندگی
- جلوگیری از ساخت و ساز مسکونی غیرمجاز در کاربری-های نظامی و باغات
- تأمین خدمات و فضاهای عمومی موردنیاز جمعیت ساکن در مناطق جنوبی و مرکزی شهر به منظور تأمین عدالت اجتماعی در شهر
- توسعه امکانات فرهنگی، هنری، ورزشی و گردشگری به ویژه در نواحی مرکزی و جنوبی شهر
- ممنوعیت تغییر کاربری اراضی باغی و زراعی، مگر برای خدمات شهری و فضاهای عمومی به منظور ارتقاء کیفیت زندگی در تهران
- ساماندهی به اسکان-های غیررسمی و حاشیه-نشینی در بافت-های شهری تهران
- **جلب مشارکت عمومی برای بهسازی، نوسازی و بازسازی بافت های فرسوده**
- **حمایت از شوراها و نهادهای مردمی برای اداره امور محلی در سطح محلات، نواحی و مناطق شهری**

پایان بخش نخست

4 - برنامه ریزی اجتماع محور

برنامه ریزی چیست؟

- روند تغییرات در محلات شهری می تواند برنامه ریزی شده یا غیربرنامه ریزی شده باشد
- شیوه های مداخله در بافت های شهری (در قالب طرح های جامع و تفصیلی) از نوع تغییرات برنامه ریزی شده است.

تکنیک‌های برنامه‌ریزی (1)

- شیوهٔ مداخله مبتنی بر برنامه‌ریزی از بالا به پایین Top Down Planning
- این شیوه بیشتر فن‌سالار، سخت افزار محور، غیرمشارکتی، دولت‌مدار و آمرانه است.
- در این شیوه مردم تا قبل از مرحله اجرای طرح، هیچ محلی از اعراب ندارند و از این رو منافع و حقوق آنها در اغلب طرح‌ها و برنامه‌ها مورد بی توجهی قرار گیرد.
- عدم همراهی و مشارکت مردم و افزایش هزینه‌های طرح از نتایج روشن این شیوه می باشد..

تکنیک‌های برنامه‌ریزی (2)

- شیوهٔ مداخله مبتنی بر برنامه‌ریزی از پایین به بالا Overhand Planning
- این شیوه بر خلاف اولی، در تمامی مراحل مردم محور، دموکراتیک و شهروندمدار است.
- مردم در تمامی مراحل طرح حضوری پررنگ دارند و امکان پیگیری و دفاع از حقوق و منافع شان را پیدا می‌کنند.
- از این جهت مردم نیز به صورت داوطلبانه و مشارکت‌جویانه در تمام مراحل طرح اعم از برنامه‌ریزی تا اجرا همراهی می‌کنند.

تکنیک‌های برنامه‌ریزی (3)

- شیوه برنامه‌ریزی مبتنی بر رویکرد تلفیقی (برنامه‌ریزی همزمان از بالا به پایین و از پایین به بالا)،
- چنانچه از عنوان آن پیداست این رویکرد متفاوت با دو رویکرد قبلی است.
- البته در مبانی نکات مشترکی را با آنها دارد از جمله می‌توان به اجرای برنامه‌های مورد نظر دولت‌ها در رویکرد اول و شهروندمداری و انسان‌گرایی در رویکرد دوم اشاره کرد.
- در این رویکرد قبل از هر چیز نقش پررنگ نهادهای مدنی و سازمان‌های غیردولتی به عنوان واسط بین مردم و دولت مشاهده می‌شود که وجود این نهادها باعث تعدیل هزینه‌های اجتماعی قابل پیش‌بینی و غیرقابل پیش‌بینی طرح‌ها و تسهیل در اجرای آن می‌گردد.
- **برنامه‌ریزی اجتماع محور از شیوه برنامه‌ریزی تلفیقی است.**

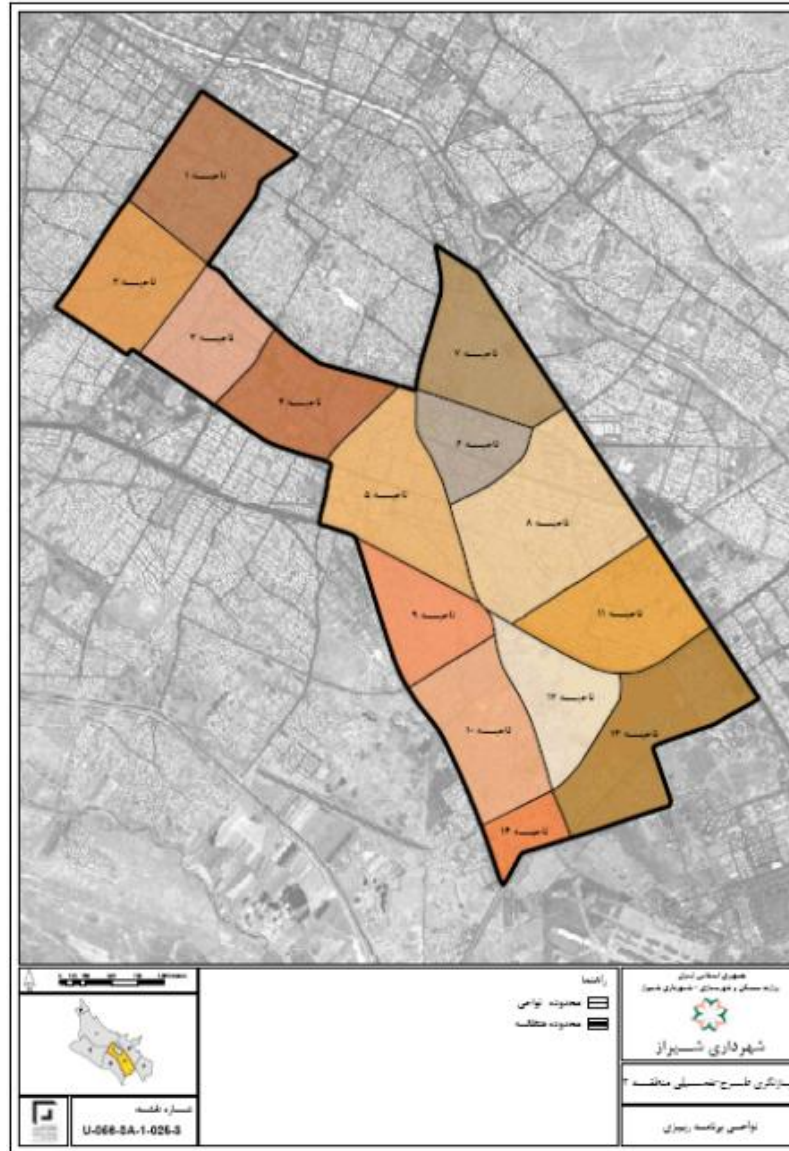
1 - مثالی از طرح تفصیلی شیراز منطقه 2 در ناحیه بندی

2 - مثالی از طرح تفصیلی بافت تاریخی شیراز در محله بندی

3 - تمرین گروهی

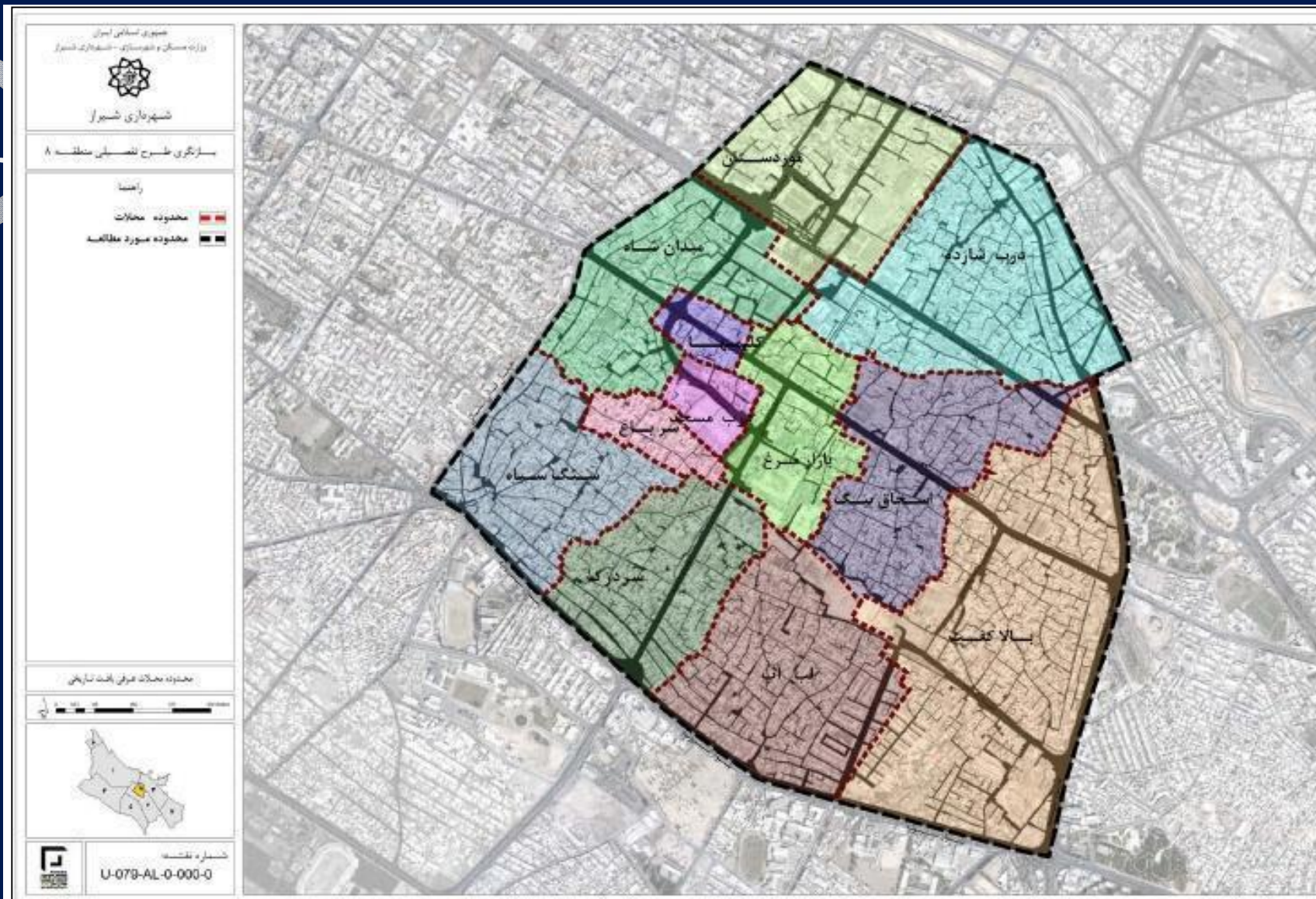
مثال 1 - طرح تفصیلی منطقه 2 شیراز

مختصان عمرانه آریسه (میرزا)

مثال 2 - محله بندی طرح تفصیلی بافت تاریخی شیراز

هدف: محله بندی در طرح های توسعه شهری

- 1 - معرفی شهر (جمعیت، داشتن طرح جامع یا تفصیلی؟)
- 2 - شناسایی ناحیه بندی و محله بندی شهر
- 3 - شناسایی مهمترین مسائل حاد و عاجل محلات شهر (بیان ضرورت مداخله)
- 4 - بیان تجربیات قبلی

حداکثر زمان 3 دقیقه

پایان بخش دوم

5 - روش های شناسایی و کار با اجتماع محلی

5 - تکنیک های شناسایی و کار با اجتماع محلی

- روش به چارچوب عملیاتی یا اقدامات جستجوگرانه اشاره دارد.
- روش را نمی توان ابزار کار پژوهشگر دانست بلکه روش تنها تعیین کننده چارچوب کار تحقیقی است.
- ابزارهایی که مورد استفاده قرار می گیرند تکنیک نامیده می شوند.
- در یک تقسیم بندی کلی می توان روشهای شناسایی اجتماع را به سه گروه مختلف تقسیم نمود :

1. پیمایش (پرسشنامه)

2. مطالعات میدانی

3. مصاحبه عمیق و بحث گروهی متمرکز

مطالعات میدانی شناسایی اجتماع محلی

- مشاهده میدانی با دیگر روشهای مشاهده از آن رو متفاوت است که تنها به جمع آوری داده ها منحصر نمی شود، بلکه در درون آن نظریه سازی نیز صورت می گیرد.
- یک محقق میدانی به ندرت کار خود را با فرضیه های دقیقاً تعریف شده که باید آزموده شوند شروع می کند.
- معمولاً چنین محققى ابتدا به مشاهده اجمالی قضیه می پردازد،
- با بدست آمدن نتایج کلی تجربی به انواع دیگر از روشهای مشاهده روی می آورد و در انتها به بازنگری نتایج می پردازد و... (ارل بی 581:1388).

تکنیک های کار با اجتماع محلی

- 1. آمار : منظور از آمار استفاده از داده های از پیش تهیه شده (سرشماری ها و پیمایش های ملی و...) است که محقق با استفاده از آزمونها و روشهای آماری به تحلیل می پردازد.
- 2. مطلعین کلیدی : برای گردآوری اطلاعات در مورد یک روستا، یک بازار و یا یک مکان یا گروه مذهبی و... به افرادی مراجعه می کنیم که اطلاعات مفیدی را در رابطه با موضوع در اختیار دارند.
- 3. بحث گروهی : محقق با طرح موضوع افراد را وارد بحث و گفتگو می کند و خود نیز به گردآوری اطلاعات از میان گفتگو می پردازد.
- 4. تکنیک پرس و جو (مصاحبه) : این تکنیک همان پرسشنامه است که به صورت باز یا بسته طراحی می شود و به صورت حضوری و یا غیرحضوری تکمیل می شود.
- 5. تکنیک دلفی : این تکنیک نوعی بحث گروهی است که به صورت کتبی انجام می شود و شرکت کنندگان معمولاً افراد متخصص و آگاه در زمینه موضوع مورد نظر هستند.
- 6. مشاهده : مشاهده ابتدا توسط مردم شناسان و انسان شناسان فرهنگی مورد استفاده قرار گرفت و به تدریج به مطالعات شهری و پیچیده اجتماعی نیز راه پیدا کرد. این نوع تکنیک خود به گونه های مختلف تقسیم می شود مانند : مشاهده مشارکتی/غیر مشارکتی - سیستماتیک/غیر سیستماتیک - ساخت یافته/بدون ساخت و... (رفیع پور، تکنیک های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، 1387).

مراحل ششگانه مداخلات اجتماع محور

شرح اقدامات هر مرحله	مراحل کار
<ul style="list-style-type: none"> - ملاقات با رهبران اجتماع و افراد اثرگذار محلی - ملاقات با مسئولین نهادهای عمومی و دست‌اندرکاران - معرفی تسهیل‌گران و برنامه مداخله‌ای به اجتماع 	ورود به اجتماع
<ul style="list-style-type: none"> - هم‌اندیشی درباره نگرانی‌های موجود و اجتماع - تهیه فهرست تفصیلی مسائل و مشکلات با کمک اعضای اجتماع - شناسایی ظرفیت‌ها و دارایی‌های اجتماع 	شناسایی مسائل
<ul style="list-style-type: none"> - دسته‌بندی نیازها و مشکلات - رأی‌گیری برای تعیین اولویت‌ها - رسیدن به اجماع و توافق گروهی بر سر اولویت‌ها 	اولویت‌بندی
<ul style="list-style-type: none"> - بررسی علل و پیامدهای مسائل اولویت‌دار - بحث درباره راهکارها و راه‌حل‌های ممکن - ساختن الگویی برای انجام مداخلات با مشارکت داوطلبان اجتماع 	ارائه راهبرد
<ul style="list-style-type: none"> - تدوین برنامه عمل برای فعالیت‌ها و اقدامات - تقسیم وظایف میان داوطلبان اجتماع و تعیین جدول زمانی اجرای فعالیت‌ها - بهره‌گیری از منابع اجتماع جهت اجرای فعالیت‌ها - اجرای مرحله به مرحله برنامه و کنترل موقعیت - برگزاری جلسات منظم پیگیری با حضور داوطلبان اجتماع و تسهیل‌گران 	اجرای برنامه
<ul style="list-style-type: none"> - بحث درباره نتایج اولین فعالیت انجام شده - تصمیم‌گیری درباره مرحله بعدی فعالیت‌ها - برنامه‌ریزی برای انتقال مسئولیت‌ها از تسهیل‌گران به داوطلبان اجتماع 	انتقال

مأخذ: مدنی، ۱۳۸۹: ۱۳۱.

بیان مثال های مرتبط با برنامه ریزی مشارکتی

1 - ذکر مثال هایی از طرح توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی کرج

2 - ذکر مثال هایی از طرح توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی بندرعباس

3 - تمرین گروهی شناسایی و نحوه کار با اجتماع محلی

مثال 3 - طرح توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی کرج

تصاویر جلسات بحث گروهی سهرابیه

جدول شماره 27- نیازها و مشکلات اولویت دار در جلسات بحث گروهی محله حصار بالا

ردیف	معمدین	مردان	زنان (1)	زنان (2)	جوانان	توجواتان
1	خراج از محدوده بودن محله	فقدان مدرسه (ابتدایی و راهنمایی)	خرید و فروش گسترده مواد مغذی و ناهنجاری اجتماعی	ناوایی (کمبود و کیفیت پایین)	خرید و فروش گسترده مواد مغذی	فقدان فضاهای ورزشی - تفریحی
2	کمبود ناوایی (کمبود و کیفیت پایین)	کمبود ناوایی	فقر و بیکاری	نیود رفتارگر برای تالقات محله	مماير نامنظم	ترده ممتدین و مزاحمت برای توجواتان
3	فقدان مدرسه (ابتدایی و راهنمایی)	خراج از محدوده بودن محله	عدم رسیدگی سازمانهای دولتی (شهرداری، نیروی انتظامی و...)	خرید و فروش گسترده مواد مغذی	فقدان فضاهای ورزشی - تفریحی	مماير نامنظم
4	عدم استحکام منازل مسکونی - فقدان پلاک ثبتی و پروانه مالکیت	افت فشار آب و دفع نامناسب فاضلاب	فقدان مدرسه (دبستان، راهنمایی و دبیرستان)	فقدان مدرسه (ابتدایی و راهنمایی)	ساخت و ساز غیر مجاز	دور بودن مدرسه
5	نداشتن شورای محله	فقدان خدمات فرهنگی، ورزشی و تفریحی	عدم جمع آوری و دفع بهداشتی زباله	دراقت وجود غیررسمی توسط برخی از مأمورین شهرداری	عدم جمع آوری و دفع بهداشتی زباله و نیود رفتارگر	وجود مسلمین ممتاز

مأخذ: مهتسین مشاور پردازانه نتایج جلسات بحث گروهی متمرکز، 1387.

جلسه با معتمدین

جلسه با دانشجویان

جلسه با مردان

جلسه با زنان

جلسه با معتمدین

جلسه با مردان

مثال 4 - طرح توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی بندرعباس

دستیابی به نظام محله بندی عرفی

مأخذ: مهندسين مشاور پرداز، ۱۳۹۰

5 - نحوه شناسایی و کار با اجتماع محلی

- 1 - بیان نحوه شناسایی دارایی های اجتماع
- 2 - بیان نحوه کار با اجتماع محلی
- 3 - بیان نحوه مشارکت ذی نفعان

حداکثر زمان 3 دقیقه

پایان بخش سوم

6 - مفهوم، ابعاد و شاخص های ماندگاری و پایداری اجتماع محلی

مفهوم پایداری جامعه محلی

- صحبت از «پایداری» به سالهای قبل از دهه 1980 بر میگردد.
- طی سال های اخیر مقوله ی توسعه ی پایدار به ویژه در شهرها بسیار مورد توجه قرار گرفته است و در دو سطح خرد و کلان مطرح شده است.
- کیفیت زندگی انسان ارتباط مستقیمی با کیفیت محیط زیست او دارد و باتوجه به این که بسیاری از انسان ها در مکانی به نام شهر زندگی می کنند که محل برقراری اکثر ارتباطات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز می باشد مسائلی از جمله بحران محیط زیست، انرژی، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، ترافیک بخشی از عواملی هستند که می توانند کیفیت زندگی انسان را دستخوش تغییر و دگرگونی قرار دهند و در این شرایط در راستای افزایش و بهبود کیفیت زندگی انسان توجه به مقوله ی توسعه ی پایدار یا پایداری در شهر مطرح می شود.
- بررسی مسائل مربوط به پایداری زمانی ملموس می شود که نمود عملی آن شکل گرفته باشد و منجر به نتایج موفقیت آمیزی گردد.

پایداری

– چهار عنصر در تعریف بین المللی پایداری :

- (1) حفاظت از دارایی های طبیعی
- (2) ممانعت از تخریب ظرفیت تجدید پذیری اکوسیستم
- (3) نیل به برابری و انصاف اجتماعی و اقتصادی بیشتر
- (4) اجتناب از ریسک ها و هزینه های تحمیلی به نسل های آتی

مفهوم توسعه پایدار

مفهوم توسعه ی پایدار مفهومی در حال تحول و بحث برانگیز می باشد.

رایج ترین تعریف از توسعه ی پایدار را چنین تعریف می کند: " توسعه ای که نیازهای نسل امروز را بدون محدود کردن امکانات نسل های آینده برای رفع نیازهایشان پاسخ گو باشد (1991, Rees, Roseland)

همان گونه که در تعریف نیز دیده می شود، این نوع از توسعه دربرگیرنده ی دو مفهوم کلیدی است: -مفهوم نیازها و برآوردن آن ها به ویژه نیازهای ضروری اقشار محروم که واجد اولویت هستند -تفکر در مورد محدودیت محیط زیست و فشار وارد شده بر آنها برای پاسخ گویی به نیازهای حال و آینده.

در همین رابطه یعنی توجه به نیازهای نسل حاضر با در نظر گرفتن نسل های آینده، چوگول این گونه اظهار نظر می کند: توسعه ی پایدار به حداقل رساندن مصرف منابع غیرقابل تجدید را در رأس اهداف خود قرار می دهد و در این راستا بهره برداری پایدار از منابع تجدیدشونده ، جذب ظرفیت های محلی و پاسخ گویی به نیازهای بشر را مدنظر قرار می دهد. (چوگول، 1993)

سازمان ملل متحد نیز در سال 1991 توسعه ی پایدار را چنین تعریف کرده است: سیاست توسعه ی پایدار چنان سیاستی است که در نتیجه ی اعمال آن منافع مثبت حاصل از مصرف منابع طبیعی بتواند برای زمان های قابل پیش بینی در آینده ادامه و دوام داشته باشد (لقائی، محمدزاده، 1378:34)

مفهوم پایداری

علاوه بر جنبه های زیست محیطی دو بعد اقتصادی و اجتماعی نیز از مقولات مهم در توسعه ی پایدار محسوب می شوند.

امروزه نیز برنامه ی اجرایی مطرح شده در دستورکار 21 کاربرد دارد چرا که تأمین سه نیاز ضروری عصر ما را در نظر گرفته است:

- 1- نیاز به حفاظت زیست محیطی از آب، خاک و تنوع زیستی که حیات به آن ها وابسته است.
  - 2- نیاز به توسعه ی اقتصادی برای غلبه بر فقر
  - 3- نیاز به عدالت اجتماعی و تنوع فرهنگی در جهت آن که اجتماعات محلی در بیان ارزش هایشان برای حل مسائل توانمند گردند. (willis,2006,9)
- بعد زیست محیطی نقطه ی توجه غالب در توسعه ی پایدار و از ارکان توسعه ی انسانی محسوب می شود.
- این بحث عمدتاً در جهت استفاده از منابع طبیعی-محیطی مطرح می گردد و از آن جا که مسائل مربوط به این حوزه در قالب تحقیقات کمی قابل پیگیری هستند. می توان گفت مباحث زیست محیطی چالش برانگیز ترین حوزه ی توسعه ی پایدار را تشکیل می دهند (Tweed,Sutherland.2007)

مفهوم اجتماع پایدار

پایداری، به معنای تداوم در امری همچون فعالیت و ایجاد موازنه-ی پویا [2] میان عوامل موثر فراوان نظیر عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی مورد نیاز نوع بشر می-باشد.

پایداری به عنوان وجه وصفی توسعه، وضعیتی است که در آن؛ مطلوب بودن و امکانات موجود در طول زمان کاهش پیدا نمی-کند و از کلمه **Sustenere (Sus)**، یعنی از پایین و **Tenere** یعنی نگهداشتن) به معنای زنده نگهداشتن یا نگهداشتن گرفته شده است که بر، حمایت یا دوام بلند مدت دلالت می-کند.

پایداری در معنای وسیع خود به توانا یی جامعه، اکوسیستم یا هر سیستم جاری برای تداوم کارکرد در آینده نامحدود اطلاق می شود، بدون اینکه به طور اجبار در نتیجه تحلیل رفتن منابعی که سیستم به آن وابسته است یا به دلیل تحمیل بار بیش از حد روی آنها، به ضعف کشیده شود (Gold, 1996:1).

از طرف دیگر توانایی اجتماع برای استقامت و پایایی به گونه ای اجتناب ناپذیر وابسته به موفقیتی است که اجتماع در ایجاد ارتباط با محیط بیرونی کسب میکند؛

به عبارت دیگر پایداری اجتماع به طور کامل وابسته به قابلیت سیستم برای سازگاری و انطباق، تغییر و تحول و پاسخگویی به محیط است و از آنجا که محیط به نوبه خود همواره در حال تغییر است، این فرآیند سازگاری و انطباق اجتماع باید یک فرآیند پویا و حساس باشد.

مفهوم اجتماع پایدار

بنابراین:

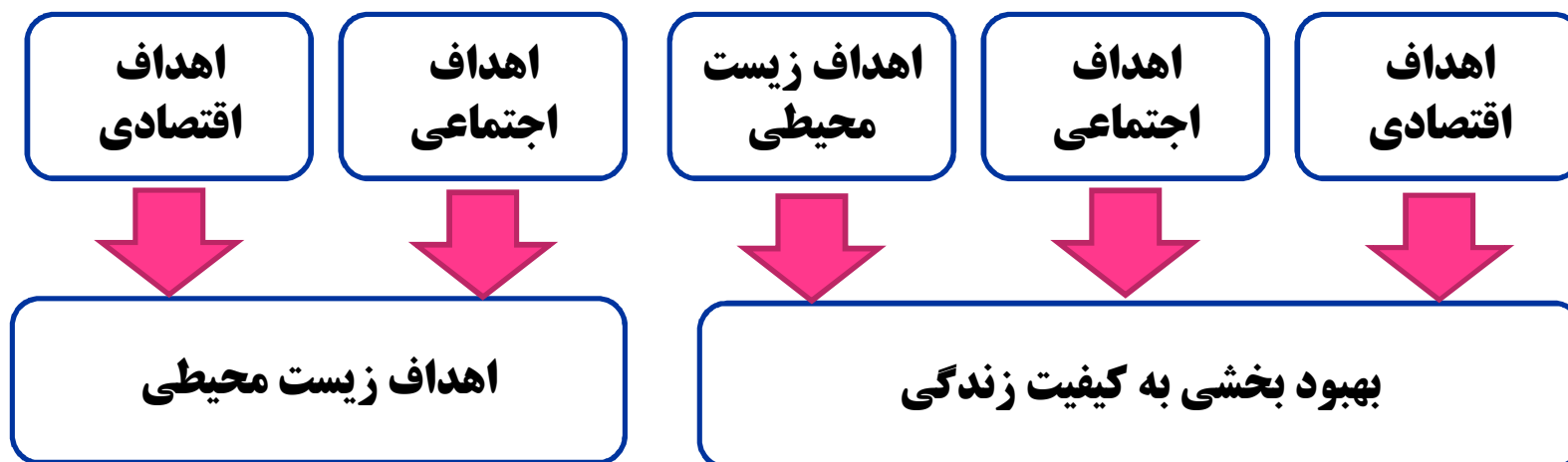
اجتماع پایدار به کارکرد مناسب درونی و به رابطه سازگار با محیط و به عبارت بهتر به پایداری در درون و به پایداری در بیرون (در تعامل با محیط) نیازمند است تا در مجموع به عنوان سیستم اجتماع پایدار عمل کند.

مفاهیم تعیین کننده توسعه پایدار

توسعه پایدار فرایندی از تغییر که ضمن حفاظت از منابع طبیعی و انسانی مورد نیاز نسلهای بعدی، کیفیت زندگی مردم را بهبود می بخشد.

اصول قابل قبول توسعه پایدار:

اصل عدالت درون نسلی، اصل عدالت اجتماعی، اصل مسئولیت پذیری، اصل حقیقت عامه، اصل مکمل بودن (UNCHS, 1996)

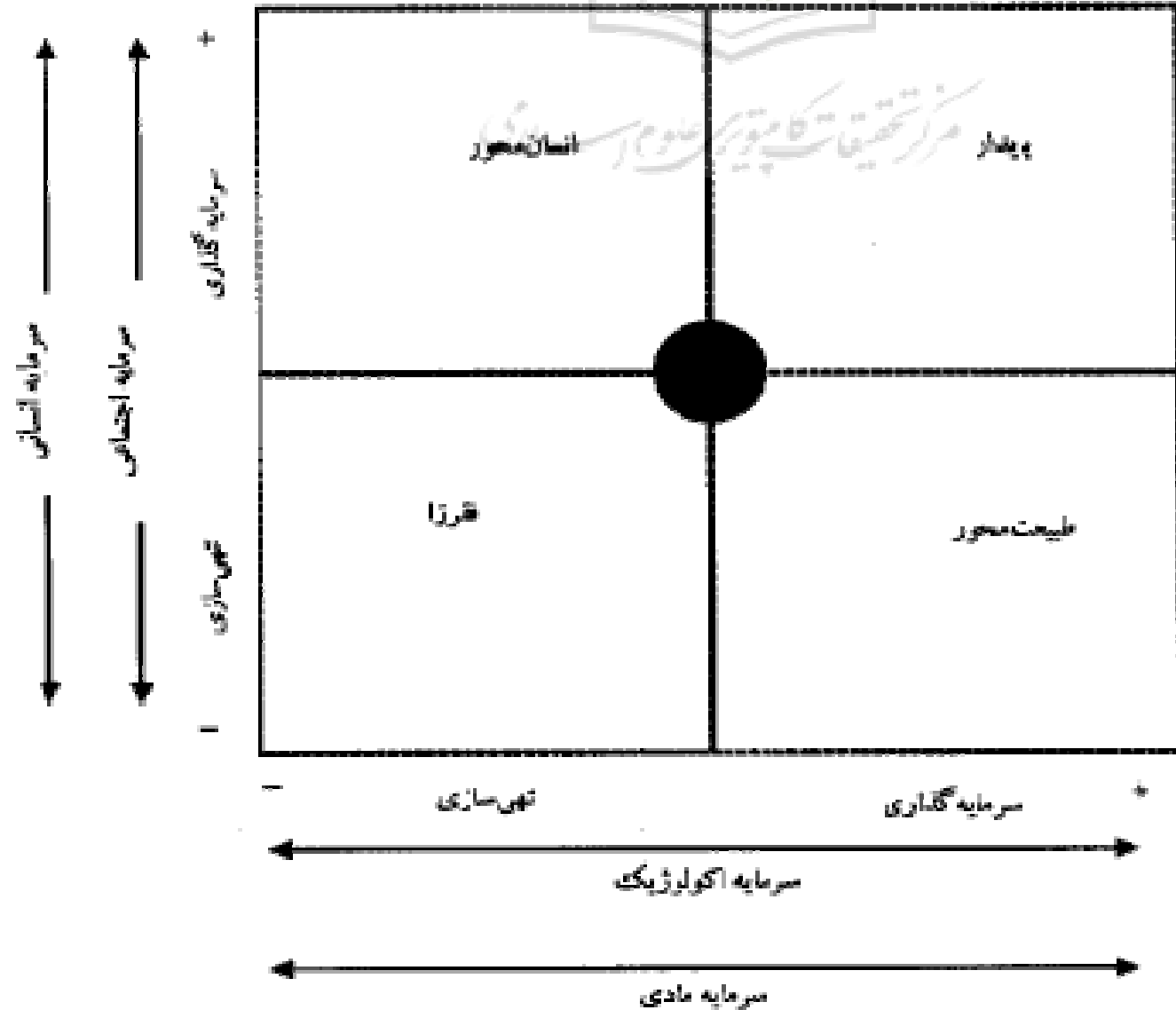

ابعاد توسعه پایدار

فرهنگی	اجتماعی	اقتصادی	اکولوژیکی	بُعد
- مناسبات انسان با طبیعت	- آموزش	- اشتغال رسمی	- محیط زیست سالم برای انسان‌ها	مشخصه
- نگرش‌ها و باورها در خصوص	- امنیت	- رشد	- استفاده منطقی از منابع طبیعی تجدیدپذیر	
ارتباط با حفظ محیط زیست	- مشارکت	- عدالت	- محافظت از منابع طبیعی تجدیدناپذیر	
- پاسداری از ارزش‌ها و...	- برابری فرصت‌ها	- کارایی	- یکپارچگی اکوسیستم؛ ظرفیت تحمل تنوع زیستی و...	
	- توانمندسازی	- ثبات	- کاهش حجم ضایعات، آلودگی‌ها و بازیافت آنها و...	
	- توسعه نهادی			

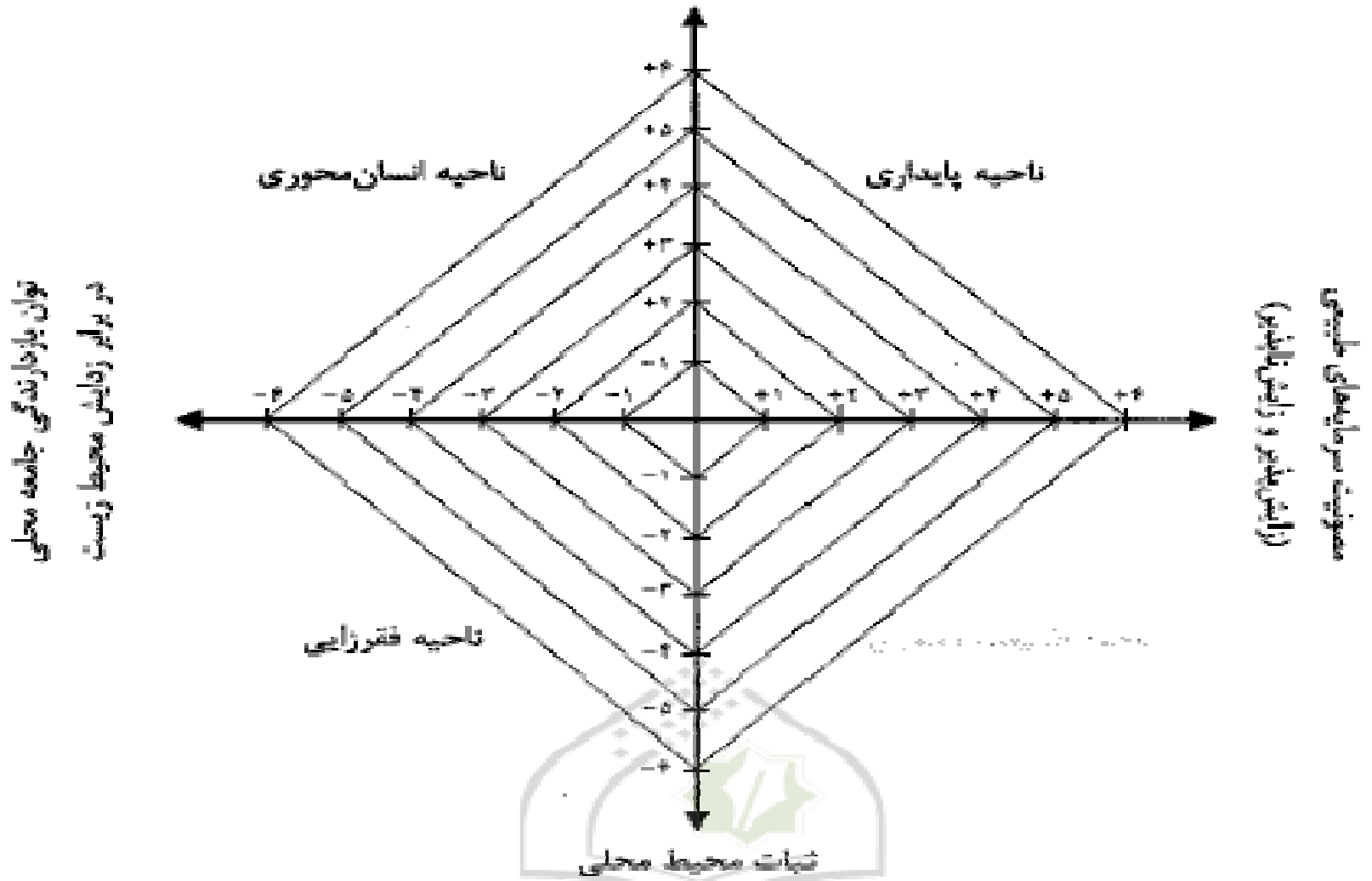
منبع: کاظمی محمدی، ۱۳۷۸، ۳۶-۳۹

پایداری به معنای سرمایه گذاری

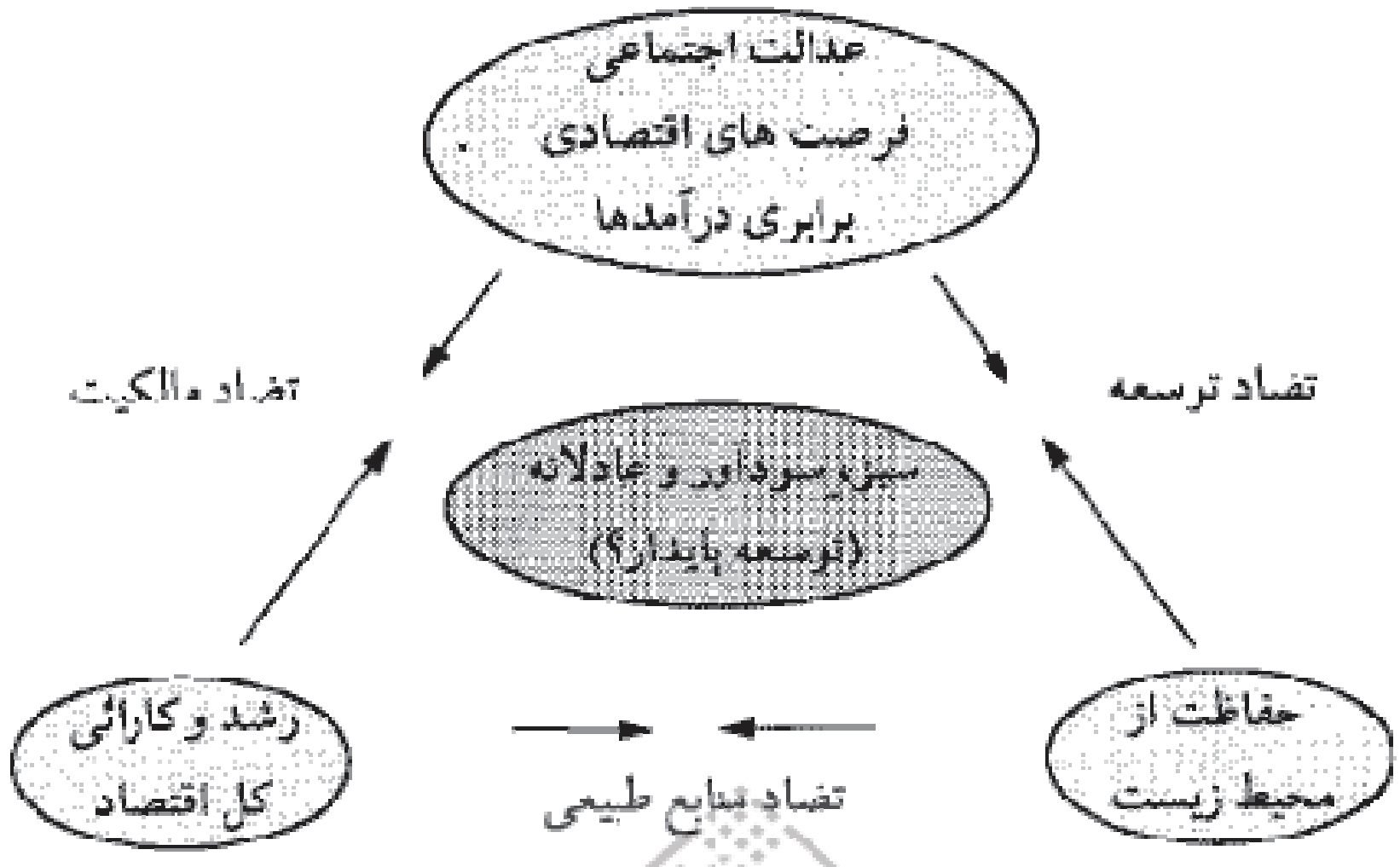

الگوی ارزیابی پایداری جامعه محلی

سرمایه‌های انسانی، اجتماعی و اقتصادی

اهداف متضاد برنامه ریزی

توسعه پایدار : بر آوردن نیازهای نسل حاضر
بدون در مضيقه قراردادن
توانایی نسل های آینده برای بر آوردن نیازهای شان

پایداری
زیست محیطی

پایداری
اقتصادی

پایداری
اجتماعی

توسعه پایدار اجتماعی

پایداری اجتماعی

پایداری
اجتماع

سرمایه اجتماعی /
انسجام و یکپارچگی اجتماعی /
جذب اجتماعی در مقابل طرد اجتماعی

برابری
اجتماعی

در دسترسی و برخورداری از
خدمات، تسهیلات،
منابع و فرصت ها

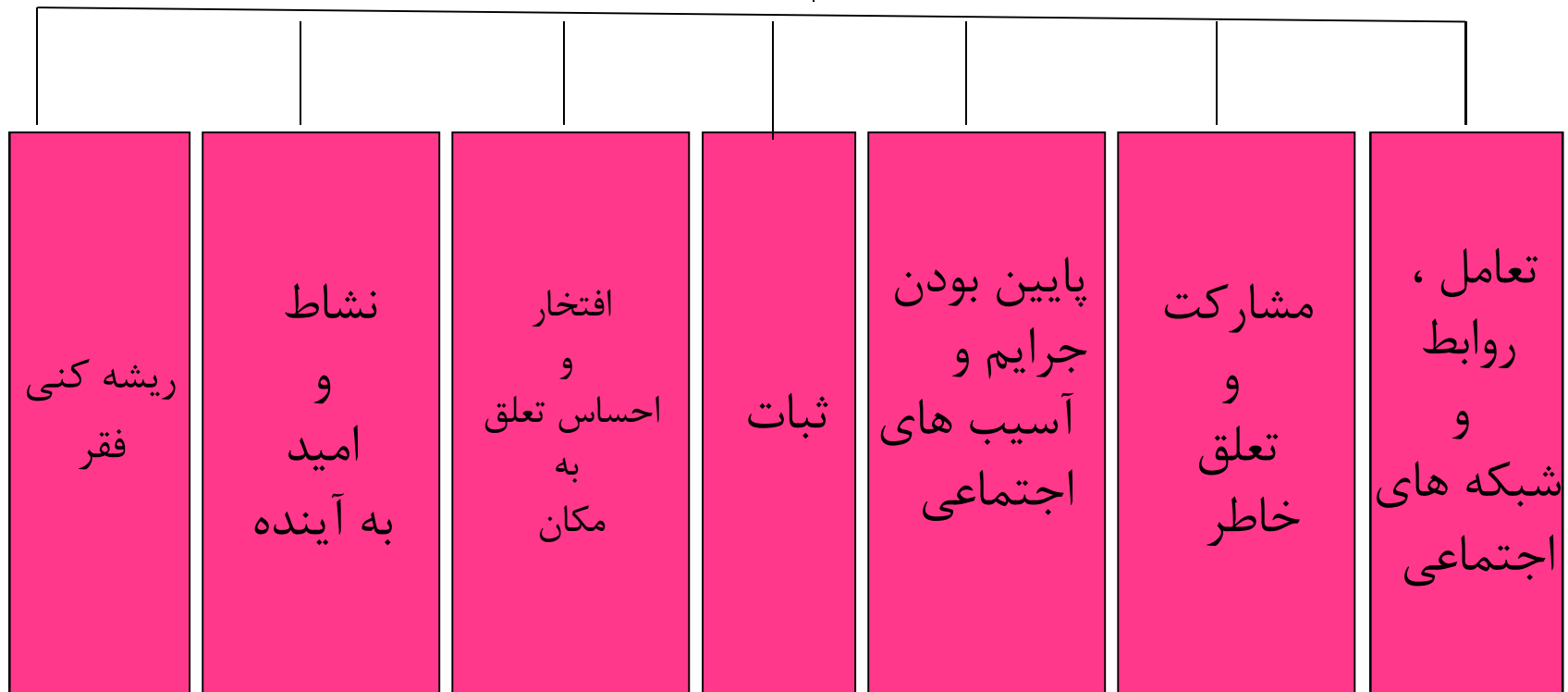
توسعه پایدار اجتماعی

دسترسی به خدمات و تسهیلات اجتماعی

توسعه پایدار اجتماعی

پایداری اجتماع

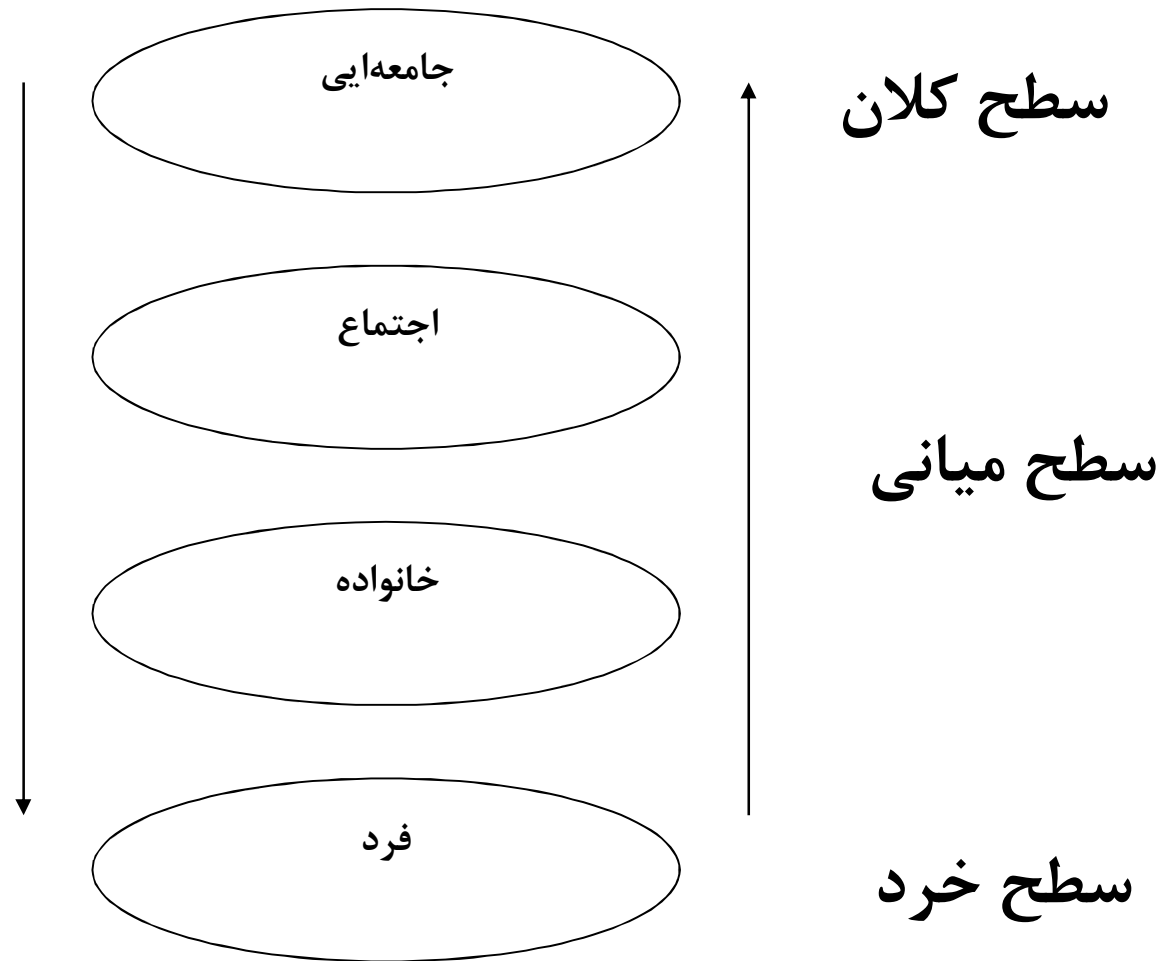
ارزیابی تأثیرات اجتماعی

گامی به سوی پایداری اجتماعات محلی

سطوح تأثیرگذاری تغییرات در جامعه محلی (اجتماع محلی)

- مداخله در اجتماع محلی به عنوان یک اقدام برنامه ریزی شده هم بر روی فرد، خانواد و اجتماع و هم به روی کل شهر و جامعه اثرگذار است.
- یعنی در سطوح مختلف اثرات خود را نمایان می کند.
- در اینجا آثار مداخله در سطوح فردی به عنوان سطح خرد و خانوادگی، همسایگی، محله و اجتماع به عنوان تأثیر در سطح میانی و همچنین جامعه در سطح کلان مطالعه می شود.

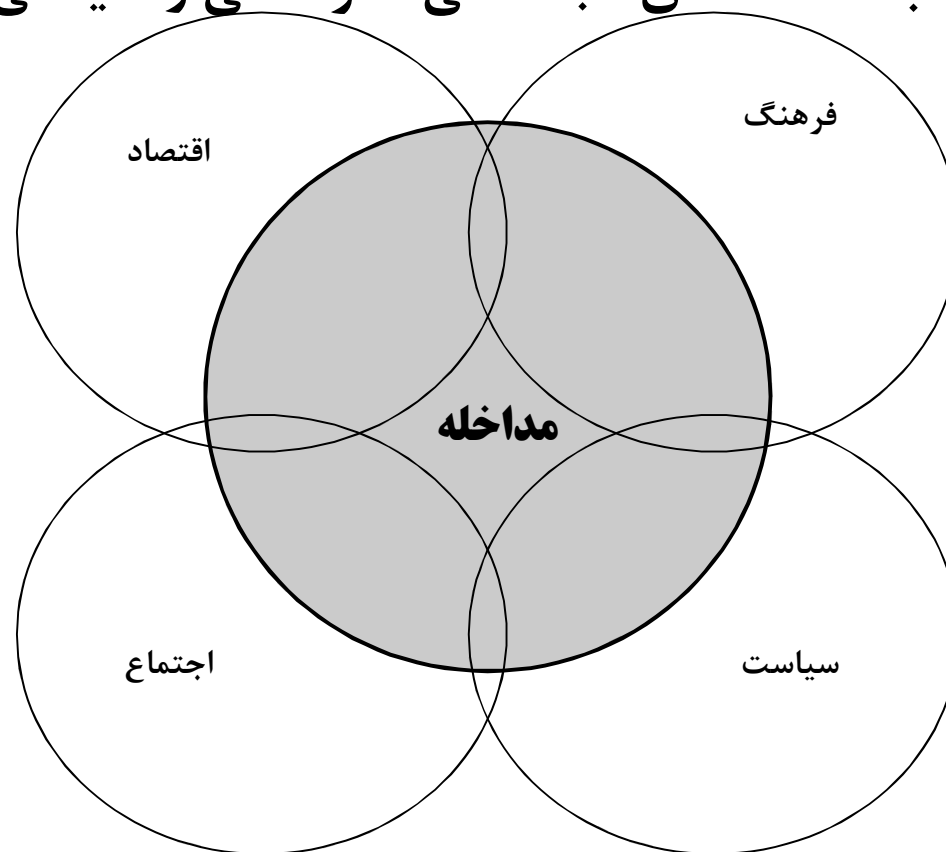
سطوح تأثیرگذاری تغییرات در جامعه محلی (اجتماع محلی)

نمودار 2. سطوح مختلف اثرات مداخله در بافت های شهری

ابعاد تأثیر گذاری تغییرات در جامعه محلی (اجتماع محلی)

- از طرف دیگر آثار و تبعات مداخله در ابعاد مختلف نیز قابل مشاهده است که این ابعاد شامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی پدیده است.

نمودار 3. ابعاد مختلف اثرات مداخله در بافت های شهری

مثال 5 - ارزیابی تأثیرات توسعه عسلویه

ابعاد توسعه پایدار محلی	قبل از ورود صنعت
اشتغال	اشتغال پایدار با درآمد نسبتاً کافی در مشاغل مانند کشاورزی، ماهیگیری، تجارت و لندجاری
کشاورزی	رونق کشاورزی به ویژه محصول گوجه‌فرنگی
امنیت و آسیب‌های اجتماعی	محیط کاملاً امن و با آرامش فراوان، نبود آسیب‌های اجتماعی در جامعه
آموزش	آموزش کم به لحاظ کمی و کیفی
بهداشت	بسیار ضعیف و محدود به دو خانه بهداشت در سطح منطقه
کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی	به دلیل نبود امکانات، رفاه و کیفیت زندگی کم است، ولی به لحاظ ذهنی، از شرایط موجود احساس رضایت می‌کردند.
نابرابری و عدالت اجتماعی	جامعه تقریباً برابر و متعادل، نبود شکاف بین فقیر و غنی
آلودگی محیط زیست	نبود آلودگی
امکانات و زیرساخت‌ها	ضعیفه نبود زیرساخت‌هایی مانند آب، برق، گاز، فضای سبز
جمعیت و مهاجرت	جمعیت کم و متعادل اما با میزان زاد و ولد زیاد، مهاجرت عمدتاً به کشورهای عربی
ارزش‌ها و هنجارها	کارکرد فراوان ارزش‌های و هنجارهای سنتی در جامعه
ابعاد توسعه پایدار محلی	بعد از ورود صنعت
اشتغال	رکود یا از بین رفتن مشاغل سنتی، عدم دستیابی به اشتغال پایدار، اشتغال بیشتر در مشاغل موقتی مانند اجاره‌داری و خدمات
کشاورزی	از بین رفتن زمین‌های کشاورزی به دلیل ایجاد تأسیسات صنعتی، کاهش و افت کیفیت محصولات به دلیل آلودگی هوا، کاهش و شور شدن منابع آب
امنیت و آسیب‌های اجتماعی	ورود خرده‌فروندگان گوناگون، از بین رفتن نظم سنتی، افزایش آسیب‌هایی مانند اعتیاد، سرقت، درگیری، قتل، فحشا
آموزش	افزایش فضاهای آموزشی و امکان ادامه تحصیل برای همه دانش‌آموزان
بهداشت	افزایش امکانات و مراکز بهداشتی، نبود بیمارستان یا توجه به میزان جمعیت و حوادث زیاد ناشی از کار و تردد در منطقه
کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی	وضعیت ممکن است به لحاظ معنی رفاه و کیفیت زندگی، بهبود یافته باشد، ولی مردم بومی‌عموماً از وضع موجود ناراضی هستند و معتقدند که در شرایط سختی زندگی می‌کنند.
نابرابری و عدالت اجتماعی	افزایش تورم و گسترش شکاف بین فقیر و غنی، افزایش نابرابری و تبعیض در دسترسی به فرصت‌ها و امکانات
آلودگی محیط زیست	آلودگی هوا، دریا و آب به دلیل پیامدهای صنعت. تأکید اکثر مردم بومی و مسئولان بر طاق‌فرسا بودن زندگی در این شرایط آلودگی
امکانات و زیرساخت‌ها	افزایش امکانات و زیرساخت‌ها، اما به صورت نامتعادل و بیشتر مورد نیاز صنعت، نارضایتی مردم از عدم دسترسی به این امکانات
جمعیت و مهاجرت	ورود مهاجران از مناطق مختلف، مهاجرت تعدادی از افراد متمول بومی به شهرهای بزرگ
ارزش‌ها و هنجارها	دگرگون شدن فضا، از بین رفتن ارزش‌های سنتی، دوگانگی ارزشی و هنجاری.

مأخذ: عنبری، موسی و احمد ملاکی (1390) بررسی آثار قطب‌های رشد صنعتی بر اجتماع محلی، مجله توسعه روستایی، دوره سوم، شماره 2، پائیز و زمستان 1390

7 - ذکر نمونه های عملیاتی پروژه های اجتماع محور

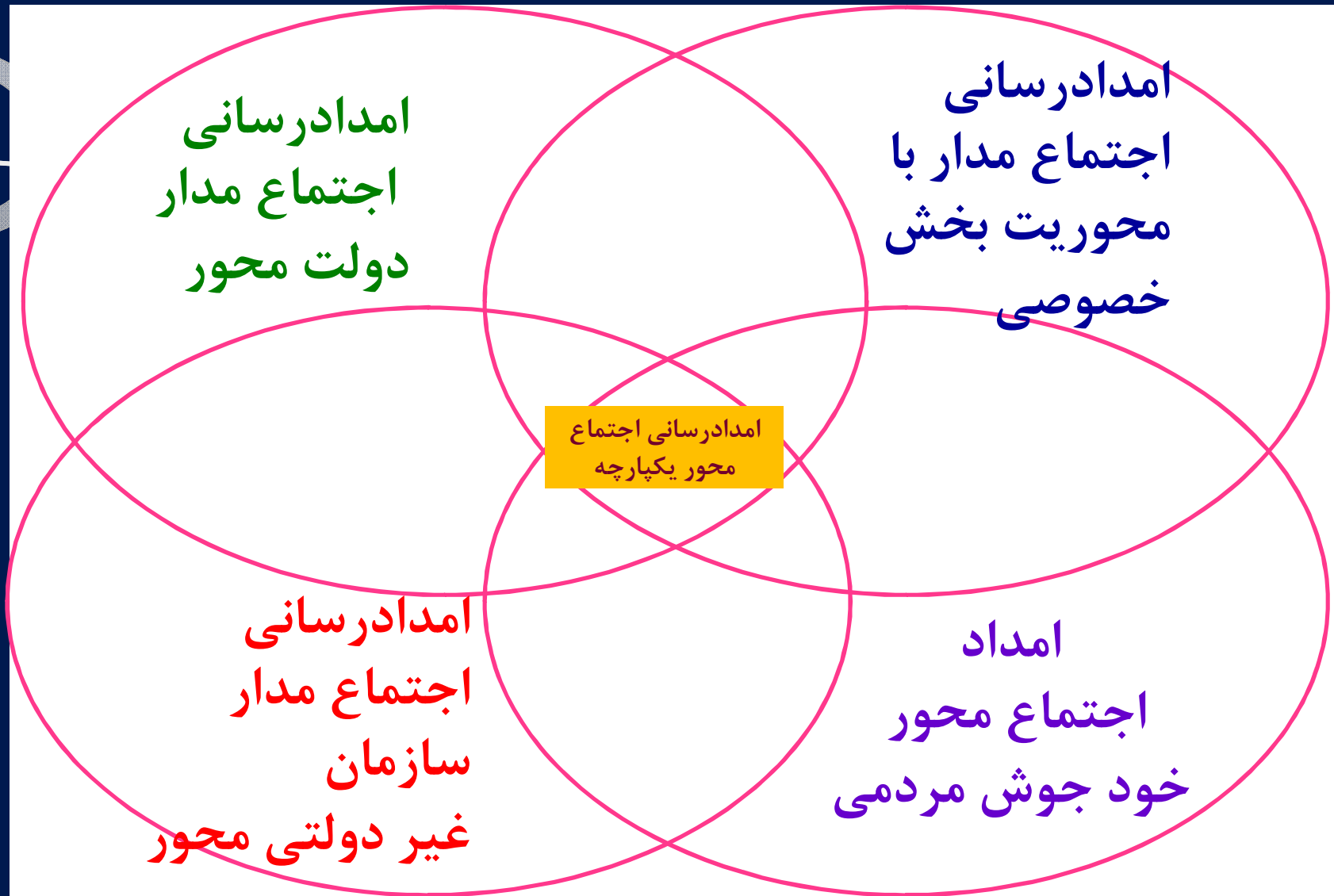
تجربیات کشوری پروژه های اجتماع محور

ردیف	عنوان ابتکار	سال و دوره	سازمان مجری	ریشه ها و پیوندهای جهانی
1	گروه همیار زنان سرپرست خانوار	1379	سازمان بهزیستی کشور	گروههای خودیار هندوستان
2	گروههای هم بسته و خودیار	1382	بانک کشاورزی	ایفاد
3	بانکداری پیوندی	1387-ادامه دارد	تاک - سازمان بهزیستی کشور	ایفاد
4	صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی	1380-84	جهاد کشاورزی	اعتبارات خرد جنوب و جنوب شرقی آسیا
5	فقر زدایی از طریق بسیج اجتماعی و اعتبارات خرد	1381-83	صندوق توسعه پایدار و خانواده	برنامه توسعه ملل متحد / فقر زدایی از طریق بسیج اجتماعی و اعتبارات خرد جنوب آسیا
6	نیازهای اساسی توسعه BDN/BMN	1384-1379	وزارت بهداشت، درمان و آموزش و پزشکی، استانداری مازندران	سازمان سلامتی جهانی WHO
7	صندوق توسعه محلی	-	وزارت کشور	بانک جهانی
8	توانمندسازی سکونتگاههای غیررسمی	1389-1379	وزارت مسکن و شهرسازی شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری	بانک جهانی
9	طرح توسعه ناحیه محور (ABD)	1386	کمیته امداد امام خمینی با همکاری سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور (این طرح تهیه ولی اجرا نشده است)	UNDP

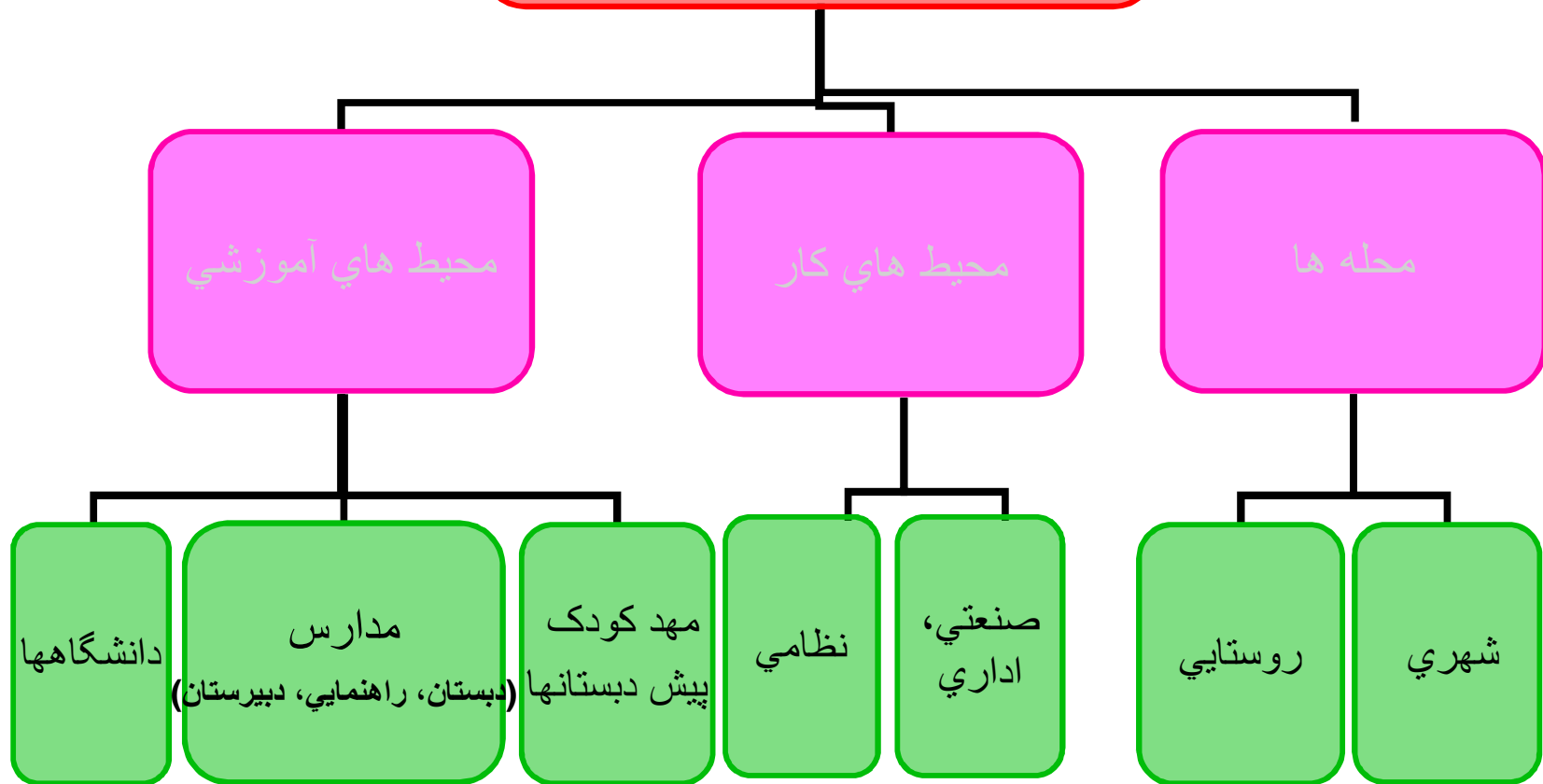
1-7) اجتماع محوری در مدیریت مصایب طبیعی؛ امداد مردمی

امداد رسانی یکپارچه

2-7) اجتماع محوری در مقابله با آسیب های اجتماعی

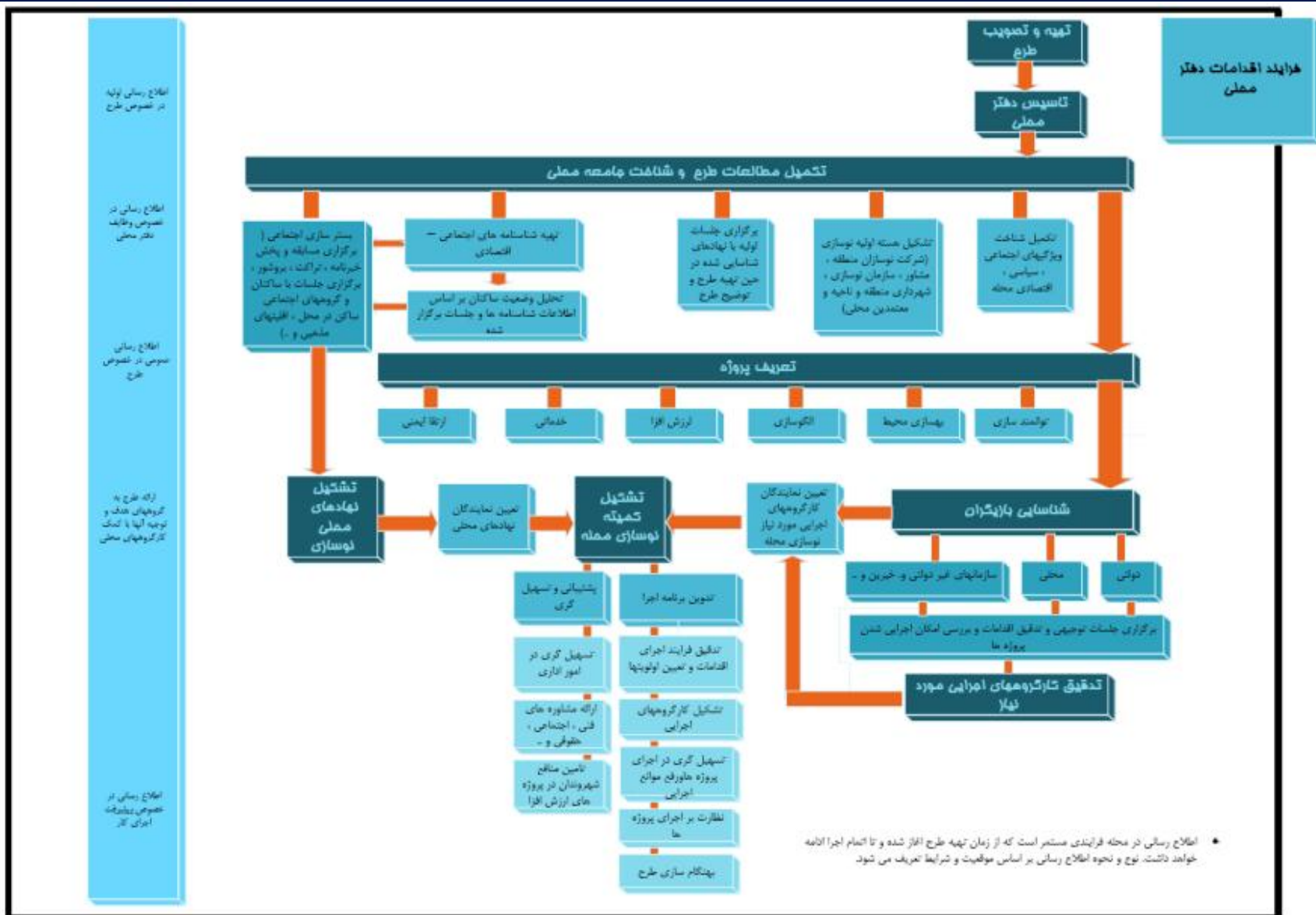
پیشگیری اجتماعی محور از اعتیاد

3-7) اجتماع محوری در نوسازی بافت های فرسوده شهری

فرآیند اقدامات دفتر محلی نوسازی بافت فرسوده

مختصان همراه آیدرس (میل)

8 - ارائه کار عملی پروژه اجتماع محور

پایان بخش چهارم

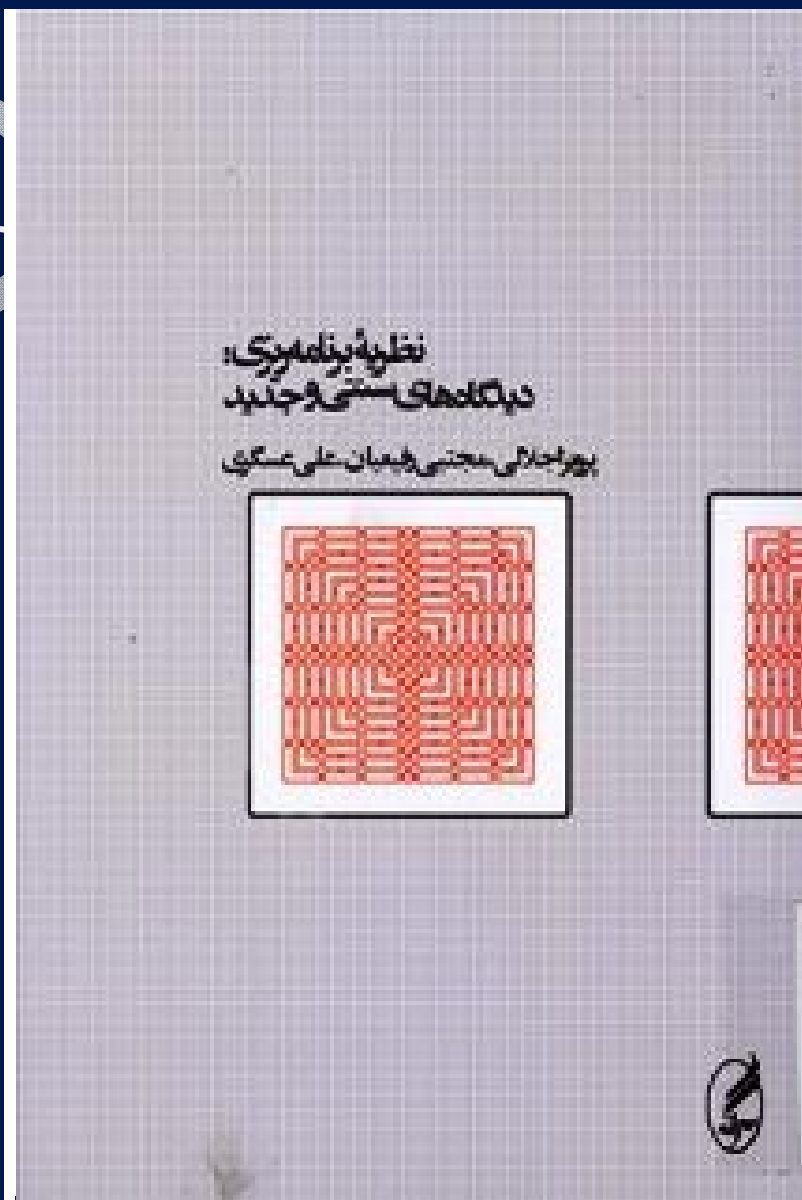
منابع پیشنهادی برای تهیه و تقدیم به شهرداران حاضر در کارگاه

نظریه برنامه ریزی: دیدگاه‌های سنتی و جدید

زیر نظر:
پرویز اجلالی

نوشته
پرویز اجلالی، مجتبی رفیعیان، علی عسگری

یادآوران

شرکت بین‌المللی پژوهش و نشر یادآوران

بلوار کشاورز، خیابان ورنوس، خیابان رستاک، شماره ۵
تلفن: ۸۸ ۹۷ ۲۷ ۱۶   فکس: ۸۸ ۹۷ ۲۷ ۱۵
www.yadavarani.ir   mail: info@yadavarani.ir

جماعت‌گرایی و برنامه‌های جماعت‌محور
سعید مدنی (فهرستی)

ویرایش: رامین کریمیان

طرح جلد: آذر رهنما

آماده‌سازی: واحد فنی یادآوران

ناظر امور فنی و چاپ: علی ضیائی‌ها

لیتوگرافی: آرمان

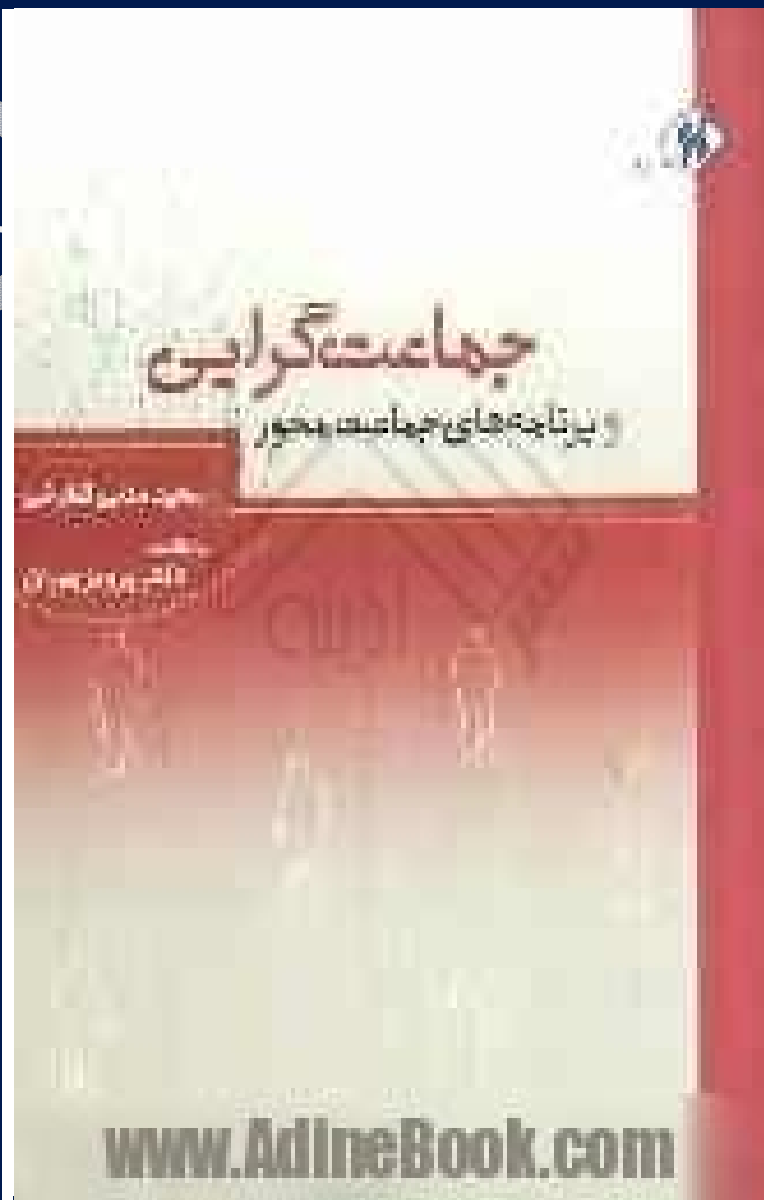
صحافی: کیمیا

چاپ دوم: ۱۳۹۰

تعداد: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۳۶۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:	مدنی، سعید، ۱۳۳۹-
عنوان و نام پدیدآور:	جماعت‌گرایی تا برنامه‌های جماعت‌محور / سعید مدنی فهرستی؛ با مقدمه پرویز پیران
مشخصات نشر:	تهران: شرکت بین‌المللی پژوهش و نشر یادآوران، ۱۳۹۹
مشخصات ظاهری:	۴۳۲ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۵۸۲۴-۶۰-۸
وضعیت فهرست‌نویسی:	فبا
یادداشت:	کتابنامه.
یادداشت:	واژه‌نامه.
موضوع:	جماعت‌گرایی
موضوع:	فعالیت‌های اجتماعی
شماره افزوده:	پیران، پرویز، مقدمه‌نویس
رده‌بندی کنگره:	۱۳۸۹ ج ۸ / HMV۵۸
رده‌بندی دبری:	۳۶۱/۸
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۲۱۹۴۵۲۲

بازگشت

Reengineering Community Development for the 21st Century

Edited by Donna Fabiani
and Terry F. Buss

NATIONAL ACADEMY OF
PUBLIC ADMINISTRATION

TRANSFORMATIONAL TRENDS IN
GOVERNANCE AND DEMOCRACY

مختصان عمره ادرسه (مجلس)

Community Disaster Recovery and Resiliency

Exploring Global Opportunities and Challenges

Edited by
DeMond Shondell Miller • Jason David Rivera

 CRC Press
Taylor & Francis Group

COMMUNITY-BASED DISASTER RISK MANAGEMENT
FOR LOCAL AUTHORITIES

با تشکر از توجه شما

تکنیک‌ها

